

ЗВІТ З ПЕРЕВІРКИ НА ПЛАГІАТ

ЦЕЙ ЗВІТ ЗАСВІДЧУЄ, ЩО ПРИКРІПЛЕНА РОБОТА

Сірик О.

БУЛА ПЕРЕВІРЕНА СЕРВІСОМ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ ПЛАГІАТУ MY.PLAG.COM.UA І
МАЄ:

СХОЖІСТЬ

36%

РИЗИК ПЛАГІАТУ

100%

ПЕРЕФРАЗУВАННЯ

7%

НЕПРАВИЛЬНІ ЦИТУВАННЯ

0%

Назва файлу: Сірик маг.docx

Файл перевірено: 202-01-16

Звіт створено: 2023-01-16

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ПРАТ «ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ЗАПОРІЗЬКИЙ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ»

Кафедра права та публічного управління

ДО ЗАХИСТУ ДОПУЩЕН

Зав. кафедрою _____

к.ю.н., доцент Гулевська Г.Ю.

МАГІСТЕРСЬКА ДИПЛОМНА РОБОТА

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗВ'ЯЗКІВ ІЗ ГРОМАДСЬКІСТЮ В
УМОВАХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ**

Виконав

ст. гр. ПУА-111(м)

_____

О.В. Сірик

Керівник

к.ю.д, доцент

_____

Г.Ю. Гулевська

Запоріжжя

2023

ПраТ «ПВНЗ «ЗАПОРІЗЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ»

Кафедра права та публічного управління

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедрою _____

к.ю.н., доцент Г.Ю. ГУЛЄВСЬКА

«__» _____ 2023 р.

З А В Д А Н Н Я

НА МАГІСТЕРСЬКУ ДИПЛОМНУ РОБОТУ

студента гр. ПУА – 111М,
спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»

Сірика Олега Валерійовича

1. Тема: Державна політика у сфері зв'язків із громадськістю в умовах загроз національній безпеці

затверджена наказом по інституту №02-16 «03» жовтня 2022 р.

---

2. Термін здачі студентом закінченої роботи 11.01.2023р.

3. Перелік питань, що підлягають розробці:
-

1. Розглянути комунікаційні процеси в системі державного управління в умовах загроз національній безпеці як об'єкт наукового дослідження.
2. Розглянути стан використання сучасних інформаційних технологій у реалізації комунікаційної функції державного управління в умовах загроз національній безпеці.
3. Запропонувати шляхи оптимізації внутрішніх зв'язків із громадськістю як чинника вдосконалення комунікації в системі державного управління в умовах загроз національній безпеці.
4. Оформити висновки за результатами роботи до 11.01.2023 р.

4. Календарний графік підготовки випускної роботи магістра

№ етапу	Зміст	Терміни виконання	Готовність по графіку %, підпис керівника	Підпис керівника про повну готовність етапу, дата
1	Формулювання (корегування) теми магістерської дипломної роботи та збір аналітичного матеріалу за темою	05.09.22-01.10.22		
2	I атестація I розділ випускної роботи молодшого спеціаліста	22.10.22-29.10.22		
3	II атестація II розділ випускної роботи	19.11.22-26.11.22		
4	III атестація III розділ випускної роботи молодшого спеціаліста, висновки та рекомендації,	17.12.22-24.12.22		

	додатки, реферат			
5	Перевірка магістерської дипломної роботи програмою «Антиплагіат»	25.12.22-07.01.23		
6	Доопрацювання магістерської дипломної роботи, підготовка презентації, отримання відгуку керівника і рецензії	09.01.23-14.01.23		
7	Попередній захист магістерської дипломної роботи	11.01.23-18.01.23		
8	Подача магістерської дипломної роботи на кафедру	за 3 дні до захисту		
9	Захист магістерської дипломної роботи	16.01.23-21.01.23		

Дата видачі завдання “03” жовтня 2022 р.

Керівник дипломної роботи _____

Г.Ю. ГУЛЄВСЬКА

Завдання прийняв до виконання _____

О.В. СІРИК

РЕФЕРАТ

Магістерська дипломна робота: 117 стор., 3 табл., 1 рис.

Мета дослідження: науково-теоретичне обґрунтування й розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення державної політики у сфері зв'язків із громадськістю в умовах загроз національній безпеці.

Об'єктом дослідження є процес формування та реалізації державної політики у сфері зв'язків із громадськістю в умовах загроз національній безпеці.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади та рекомендації з удосконалення державної політики у сфері зв'язків із громадськістю в умовах загроз національній безпеці.

Основне завдання комунікації в контексті державного управління в умовах загроз національній безпеці – активізація діяльності органів державної влади, підвищення результативності їхньої роботи з громадськістю, різними соціальними групами.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, що сприятиме підвищенню ефективності комунікативного зв'язку з громадськістю.

Методи дослідження: абстрактнологічний; декомпозиції; ретроспективного аналізу; функціонального аналізу; аналізу й синтезу; порівняльний.

Ключові слова: громадськість, держава, державна політика, державне управління, національна безпека, комунікації, конструктивний діалог, органи державної влади.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В УМОВАХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ.....	11
1.1. Методологічні засади дослідження державного управління в умовах загроз національній безпеці.....	11
1.2. Нормативно-правове забезпечення процесу внутрішніх зв'язків із громадськістю в умовах воєнного стану.....	22
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗКІВ ІЗ ГРОМАДСЬКІСТЮ В ПРОЦЕСІ КОМУНІКАЦІЇ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ.....	49
2.1. Функціонування воєнних адміністрацій та органів місцевого самоврядування в умовах воєнного часу.....	49
2.2. Особливості функціонування внутрішніх зв'язків із громадськістю в системі державного управління в умовах воєнного стану.....	53
2.3. Використання сучасних інформаційних технологій у реалізації комунікаційної функції державного управління в умовах воєнного стану.....	67
РОЗДІЛ 3. НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В УМОВАХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ.....	78
3.1. Шляхи оптимізації внутрішніх зв'язків із громадськістю як чинник вдосконалення комунікаційного механізму державного управління в умовах загроз національній безпеці.....	78
3.2. Державне регулювання механізмів медіакомунікації в контексті формування громадської думки та інформаційної безпеки в умовах воєнного стану.....	87
ВИСНОВКИ.....	104

Список використаних джерел.....	106
---------------------------------	-----

ВСТУП

Під національною політикою національної безпеки розуміють сукупність дій, заходів та інституцій (відомств, інститутів) органів державної влади (www.academy.gov.ua), (www.academy.gov.ua) які забезпечують підтримання цілісності суспільства та суспільного прогресу за умови взаємного врахування балансу індивідуальних (національних), суспільних і державних інтересів. Тому можна сказати, що ця політика є важливим чинником у підтримці цілісності об'єктивно розділеного суспільства, а в міжнародному вимірі (www.academy.gov.ua) у підтримці міжнародної стабільності та безпеки. Розроблення та реалізація ефективної політики національної безпеки (www.zieit.edu.ua) за своєю природою є складним питанням, оскільки потребує системного врахування комплексу чинників, насамперед економічних, соціальних, психологічних та інших. (www.zieit.edu.ua) Сучасне розуміння природи національної безпеки вимагає ширшого погляду на проблеми її забезпечення, а отже, і на формулювання та реалізацію політики національної безпеки України.

В умовах інформаційного суспільства та стрімкого розвитку інформаційних технологій методологія політичної влади суттєво змінилася. Спростилися механізми комунікації між органами державної влади, громадянами та учасниками громадських рухів. З'являються нові мережеві структури, які дають змогу громадянам швидко долучатися до процесів координації, розроблення та ухвалення рішень для спільних дій на місцевому, національному та навіть глобальному рівнях.

Сучасні адміністративні системи не можуть функціонувати без комунікації як взаємодії між різними акторами та суб'єктами управління,

неможливо налагодити конструктивний діалог між владою та суспільством, оскільки ухвалення та реалізація державних рішень тісно пов'язані з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Основна роль комунікації в державному управлінні полягає у зміцненні діяльності органів державної влади та підвищенні ефективності їхньої роботи з громадськістю та різними соціальними групами.

Вивченню питань комунікації присвятили себе багато дослідників, зокрема, О. Букач, М. Бутко, Н. Драгомирецька, О. Іваницька, К. Кандаура, О. Коновець, В. Королько та інші. Драчов, С. Чукут (Сутність і функції комунікації в адміністративній системі), Р. Калюжний, В. Шамрай, М. Швець (Організаційно-правові проблеми інформаційного забезпечення управлінської діяльності в інформаційній ситуації), О. Кучмій, О. Макаренко, Т. Москаленко, М. Пипченко, М. Рижков (технології зовнішньополітичної комунікації); Л. Литвинова, О. Михненко, О. М. Муценков вивчають різні аспекти соціальної комунікації та комунікативної діяльності. Соснін (комунікаційна парадигма суспільного розвитку), В. Мазур (комунікація як механізм взаємодії суспільних інститутів і громадян на регіональному рівні), О. Митяй (проблеми комунікативного забезпечення ефективності між органами державного управління та суспільством в Україні), В. Різун (теорія масової комунікації), О. Романенко (формування та розвиток державної комунікаційної політики), С. Соловійов (інформаційні елементи державної політики та управління). Однак актуальність питання не втрачає актуальності в міру появи нових форм комунікації та необхідності пошуку механізмів їх державного регулювання.

Встановлюю, що державне управління від самого початку має комунікативний характер, оскільки адміністративна діяльність держави включає в себе інформаційно-комунікативні функції. Поняття "комунікація" в

державному управлінні трактується в контексті процесу взаємодії між органами державної влади та громадськістю.

Одним із ключових завдань комунікаційної політики органів державної влади України є встановлення ефективного зворотного зв'язку з громадянами. Однак слід зазначити, що державні установи часто ігнорують подібні механізми і методи комунікації, що, безсумнівно, підриває довіру суспільства і перешкоджає об'єктивній самооцінці ефективності діяльності державних установ.

Для досягнення цієї мети я поставив перед собою такі завдання

- Розглянути процес комунікації в адміністративній системі як предмет наукового дослідження в контексті загроз національній безпеці.

- Дослідити використання сучасних інформаційних технологій у реалізації комунікаційних функцій державного управління в контексті загроз національній безпеці.

- Запропонувати шляхи оптимізації внутрішніх зв'язків із громадськістю як чинника поліпшення комунікації в адміністративній системі в контексті загроз національній безпеці.

Об'єктом дослідження є процес формування та реалізації державної політики у сфері зв'язків з громадськістю в контексті загроз національній безпеці. Предмет дослідження - теоретико-методологічні засади та рекомендації щодо вдосконалення державної політики у сфері зв'язків з громадськістю в контексті загроз національній безпеці. Практична значущість отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані в діяльності (er.dduvs.in.ua) органів державної влади та місцевого самоврядування, що

допоможе підвищити ефективність комунікації з населенням в умовах загроз національній безпеці.

У сфері державного управління встановлено, що внутрішня комунікація спрямована на досягнення поставлених цілей. Спілкування також відбувається в структурах самого органу державної влади, включно з різними рівнями адміністрації, підкомітетами, адміністрацією та політиками, державними службовцями, адміністрацією та громадянами. Цілями внутрішніх зв'язків з громадськістю в адміністрації в умовах воєнного стану є встановлення двостороннього зв'язку між органами державної влади та громадськістю, інформування громадськості про діяльність органів державної влади у відкритий, чесний та об'єктивний спосіб, створення позитивного іміджу державних структур та забезпечення конструктивної взаємодії держави та суспільства на засадах рівноправного діалогу та порозуміння в ситуації, що склалася.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В УМОВАХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

1.1. Методологічні засади дослідження державного управління в умовах загроз національній безпеці

Громадська думка як компонент політичного процесу є ефективною та потужною соціальною силою, що підкреслює актуальність впливу урядів на умови громадян за допомогою інформації та комунікації. Розвиток суспільних відносин ґрунтується на відкритості, прозорості, довірі та послідовності.

Принципи зв'язків з громадськістю - це відкритість інформації та рішуча відмова від суб'єктивності, тиску і маніпулювання бажаним.

Теорія і практика зв'язків із громадськістю ґрунтується на таких принципах.

1) Демократія (з двостороннім діалогом і громадянськими свободами).

Це один з основних принципів. Адже виникнення і розвиток зв'язків із громадськістю в Україні, одного з чинників політичного процесу, є природним наслідком розвитку демократичних інститутів. Це сприяє реалізації функціонування демократичного врядування, участі в процесі легітимації влади та залучення громадськості до управління, прозорості та відкритості влади як найважливіших вимог демократичного врядування.

Як підкреслює Латигіна, "демократичні принципи проявляються, в принципі, на чотирьох рівнях: на рівні конкретної людини (індивіда), на рівні

держави (емірату на певній території), на рівні громадянського суспільства і на рівні держави". Ці рівні тісно взаємопов'язані, взаємодіють один з одним або заперечують один одного, але разом вони відображають усю глибину поняття демократії: від способу співіснування людей до форми правління" [26, с. 85].

На її думку, важливу роль у відносинах між громадянським суспільством і демократичною державою відіграють ЗМІ, що є для громадянського суспільства як каналом для висловлення своїх поглядів і засобом їхнього формування, так і інструментом громадського контролю над урядом і державою [26, с. 88]. Водночас громадянське суспільство має бути захищене від паралізуючого впливу ринково орієнтованих ЗМІ, забезпечуючи його плюралізм і незалежність від товарних відносин. Необхідно гарантувати юридичну незалежність "четвертої влади", що унеможливило перетворення ЗМІ на **однопартійну (virtuni.education.zp.ua)** ідеологічну силу, яка не має альтернативи [26, с.88].

Однак, на думку О. Скрипника, "для забезпечення ефективної комунікації між громадянським суспільством і демократичною державою **необхідно дотримуватися таких основних принципів Розуміння (virtuni.education.zp.ua)** становища ЗМІ як "четвертої влади", а відтак - ключа до ефективного функціонування всього державного апарату; відгородження ЗМІ **від діяльності політиків; надання керівництву органів (virtuni.education.zp.ua)** управління ЗМІ свободи ухвалювати редакційні й репортажні рішення в рамках закону та призначати їх на визначеній основі; ЗМІ простір на нейтральній основі" [26, 27, 28].

2) Систематичні та циклічні (включно з розробленням довгострокових стратегій і бізнес-планів та співпрацею з громадськістю)

3) Об'єктивність (має на увазі неупередженість по відношенню до громадськості, достовірну інформацію, визнання власних помилок і т.д.)

4) Ефективність (мається на увазі швидке реагування на зміни в громадській думці, запобігання ескалації конфлікту).

5) Взаємна прийнятність умов (які мають враховувати інтереси державних органів і громадськості).

6) Прозорість (означає доступність інформації, відкритість і прозорість діяльності органів державної влади, що гарантує довіру суспільства до уряду).

7) Альтернативний (надає можливість вибору під час ухвалення управлінських рішень у сфері зв'язків із громадськістю).

8) Легітимність (передбачає відповідність чинному законодавству про інформацію та інформаційну діяльність).

9) Ефективний (означає, наприклад, поліпшення ставлення населення до діяльності органів державної влади).

10) Систематичність (означає поступовий і безперервний процес надання громадськості інформації про діяльність органів державної влади та встановлення комунікаційного обміну між органами влади та громадськістю).

На думку Н. Агафонової [1], ефективна система зв'язків з громадськістю на сучасному етапі прагне реалізовуватися у формі діалогу, підтримувати стабільні стосунки між державним інститутом і суспільством у динаміці, здатній подолати негативне ставлення громадськості до **влади**.

Для досягнення цієї мети необхідно використовувати комплекс кількісних і **якісних методів дослідження зв'язків із громадськістю**.

До кількісних методів належать так звані кабінетні дослідження, а virtuni.education.zp.ua саме

- контент-аналіз (переведення масової текстової інформації в кількісні показники з подальшим статистичним опрацюванням і розрахунком ефективності PR-діяльності);

- робота зі статистичними довідниками (збір та аналіз інформації з використанням внутрішньої документації, різноманітних корпоративних ресурсів тощо)

- аналіз пошти (вивчення та обробка анкет, заповнених респондентами, які були попередньо їм надіслані).

Серед якісних методів - польові дослідження та комунікаційний аудит.

Польові дослідження охоплюють

- особисті контакти з цільовими аудиторіями, що сприяє формуванню позитивної репутації та іміджу органів державної влади

- фокус-групи для проведення групових інтерв'ю

- "гарячі" телефонні лінії для миттєвого зворотного зв'язку з цільовими аудиторіями та моніторингу громадської думки

- опитування, анкетування, що дозволяє краще вивчити суспільні проблеми, ставлення людей до влади тощо.

Комунікаційний аудит у сфері зв'язків з громадськістю буває трьох видів

- репутаційний (соціологічні дослідження - анкетування, фокус-групи, глибинні інтерв'ю)

- медіа-аудит (дає об'єктивну оцінку комунікаційної діяльності органів державної влади)

- аудит комунікаційних процесів (дозволяє оцінити ефективність впроваджених інструментів формування позитивного іміджу органів державної влади). (virtuni.education.zp.ua)

Таким чином, якщо порівнювати доступність та вартість методу кабінетних досліджень з польовими методами, такими як комунікаційний аудит, слід зазначити, що в першому випадку інформація є більш доступною для дослідження та менш затратною (в часі, фінансах та інших ресурсах), адже основною метою таких досліджень є збір та аналіз максимальної кількості доступної інформації про суспільні проблеми та суспільні питання. А особливості проведення польових досліджень вимагають безпосереднього контакту з цільовою аудиторією з метою вивчення ставлення громадськості до різних проблем і з'ясування мотивів прийняття тих чи інших рішень. Такі дослідження сприяють організації комунікації для виявлення спільних інтересів та налагодження співпраці між органами державного управління та громадськістю; побудові конструктивного діалогу між владою та суспільством; досягненню взаєморозуміння; зміцненню довіри до органів управління; гарантуванню відкритості та прозорості інформаційно-комунікаційної діяльності органів влади [85].

У сучасних умовах інформаційного суспільства, коли зв'язки з громадськістю стали важливою управлінською функцією в усіх сферах життєдіяльності суспільства, актуалізується проблема налагодження двосторонньої комунікації, рівноправного конструктивного діалогу між органами державної влади та громадськістю, необхідність дослідження підходів

до визначення ефективності зв'язкі (virtuni.education.zp.ua) з громадськістю в державному управлінні, підвищення результативності діяльності служби зі зв'язків з громадськістю в органах державної влади, удосконалення

Державні інформаційні ресурси, на думку І. (virtuni.education.zp.ua) Арістової, є основою єдиного інформаційного простору України. До інформаційних ресурсів належать: 1) ресурси, що формуються для забезпечення діяльності суб'єктів владних повноважень і створюються в результаті цієї діяльності; 2) (virtuni.education.zp.ua) ресурси, що формуються недержавними організаціями на замовлення та в інтересах суб'єктів владних повноважень [2].

Сучасні інформаційні технології та розвиток засобів комунікації створюють великі можливості для вдосконалення інформаційного забезпечення та просування ідей публічної політики. З'являється можливість багатостороннього інформаційного обміну, при якому відбувається зближення або злиття функцій, каналів, засобів, форм і видів відносин між учасниками PR-комунікації [28, с. 18].

Як зазначає С. Соловйов, "Державне управління неможливе без обміну інформацією. Цей обмін через механізм соціальної комунікації об'єднує політичну (virtuni.education.zp.ua) систему і громадянське суспільство та дає можливість інститутам публічної влади виконувати функції управління державою і суспільством. Соціально-політична (або масова) комунікація є найбільш поширеним механізмом взаємного узгодження (virtuni.education.zp.ua) інтересів, соціальних дій і цілей розвитку особистості, суспільства і держави". [18, с. 13].

Ефективність ("дієвість") визначається як "придатність або здатність успішно (virtuni.education.zp.ua) досягати або забезпечувати успішне досягнення поставленої мети". [81, с. 259].

Ефективність державного управління - це "відношення результатів управління до задекларованих цілей. Ефективність базується на трьох рівнях управління: загальна соціальна ефективність; спеціальна соціальна ефективність; конкретна соціальна ефективність" (Н. Глазунова, Ю. Забродін та А. Поршнев [10, с. 476]).

Ефективність управління, як зазначає Б. Гаврилишин, "визначається його внутрішньою природою порівняно з тим, як воно сприймається зовнішнім (virtuni.education.zp.ua) середовищем, об'єктами управління, що дає підстави вважати (virtuni.education.zp.ua) соціальну ефективність прийнятністю влади для суспільства" [9, с. 18].

На думку В. Цветкова, "ефективність державного управління пов'язана із суспільною свідомістю, з правовим становищем людини в суспільстві, виходячи з гіпотези: ефективність державного управління - це людська специфіка управління, здійснюваного людиною і для людини" [92, с. 50].

Науковці виокремлюють: загальну соціальну ефективність (ефективність усієї системи державного управління в країні), спеціальну соціальну ефективність (ефективність функціонування суб'єктів державного управління), специфічну соціальну ефективність (ефективність діяльності адміністративних органів і посадових осіб) [30].

Будь-який вимір, який є показником впливу адміністративної діяльності на досягнення кінцевої мети, є (virtuni.education.zp.ua) виміром результату цієї діяльності [81, с. 253].

На думку П. Рабіновича, "критерієм оцінки має бути реальне позитивне (ефективне) значення для функціонування та розвитку окремої людини, соціальних груп або суспільства в цілому (virtuni.education.zp.ua)" (virtuni.education.zp.ua) [75, с. 159].

На думку Г. Атаманчука, критеріями соціальної ефективності є: "1) різниця між результатами і витратами, яка вказує на користь, створену людськими зусиллями; 2) здатність цієї користі задовольняти реальні життєві потреби людей і суспільства" [3, с. 248]. Дослідник визначає такі основні критерії (virtuni.education.zp.ua) результативності: "теперішнє або перспективи отриманих результатів; ступінь участі об'єкта управління в процесі управління; рівень управлінської компетентності як антитеза штучної напруженості в об'єкті управління; (virtuni.education.zp.ua) ритм і динаміка процесу управління тощо" [5, р. 114]. На думку вченого, "критерії ефективності управлінської праці як (virtuni.education.zp.ua) результату і витрат збільшуються за рахунок низки інших, зокрема характеру управлінських витрат (матеріальних, моральних, психологічних, фізичних тощо); стану середовища (колективу), у якому здійснюється управлінська діяльність; (virtuni.education.zp.ua) рівня завдань, що їх розв'язує конкретний орган управління [4, с. 225].

Загалом, метою оцінювання ефективності зв'язків з громадськістю в системі державного управління є виявлення напрямів удосконалення діяльності органів державної влади, визначення форм і методів заохочення PR-фахівців.

Нормативною базою, що гарантує право громадськості на отримання відкритої та прозорої інформації, є Закон України "Про доступ до публічної інформації (virtuni.education.zp.ua)" (virtuni.education.zp.ua) [45].

На думку Л. Пала, "оцінка ефективності призначена для оцінки витрат на досягнення мети та отримання конкретних результатів. Діяльність державного управління може бути як ефективною, так і неефективною, і навпаки. У будь-якому разі оцінювання ефективності відбувається на заключному етапі певної діяльності державного управління, тому за критерієм часу цей вид можна розглядати в контексті оцінювання результатів" [38, с. 77].

Зарубіжні вчені пропонують такі рівні оцінки ефективності:

"1) програмний - рівень спеціальних PR-програм (зв'язки зі ЗМІ, маркетингові комунікації, внутрішньокорпоративні комунікації тощо);

2) функціональний - оцінка ефективності (virtuni.education.zp.ua) інтеграції комунікації попереднього рівня в загальний процес управління організацією (комунікацію визначають як частину бізнес-процесу або робочого процесу, який необхідно впорядкувати);

3) організаційний - вивчення якості довгострокових відносин із цільовими групами, побудованих зусиллями зі зв'язків із громадськістю (virtuni.education.zp.ua) (virtuni.education.zp.ua) (розглядають, наскільки цілі й очікування організації узгоджені з цілями й очікуваннями зацікавлених сторін організації, фокусуючись переважно на довгострокових відносинах);

4) соціальний - етична поведінка та соціальна відповідальність організацій, її демонстрація через діяльність у межах трьох попередніх рівнів (слід ретельно оцінити комунікаційну ефективність організації)" [97].

Науковець М. Нижник виокремлює такі підходи до визначення ефективності державного управління [33, с. 6]:

"1) модель оцінки ефективності за схемою "ресурсне забезпечення діяльності - (virtuni.education.zp.ua) витрати - результат", що аналогічна моделі "внесок - продукт";

2) модель довгострокової організації Р. Лайкерта, згідно з якою ефективність визначається трьома групами чинників: а) внутрішньоорганізаційні чинники (змінні), які перебувають під контролем організації: формальна структура організації, економічна стратегія та соціальна політика, професійно-кваліфікаційний склад персоналу тощо; б) проміжні змінні, які репрезентують людські ресурси організації: організаційний клімат, ставлення до роботи, кваліфікація людей, рівень довіри до керівництва, традиції, методи ухвалення рішень, способи стимулювання і мотивації діяльності; в) результативні (наслідкові) змінні, які виражають остаточний результат зусиль – зростання і падіння прибутку, зростання чи зниження продуктивності праці, ступінь задоволення потреб тощо;

3) модель захисту збалансованих інтересів суспільства і держави, яка проявляється в успішному вирішенні завдання оптимального захисту інтересів (virtuni.education.zp.ua) в (virtuni.education.zp.ua) держави, населення, соціальних груп та окремих громадян. А ефективність буде забезпечена тільки в разі взаємодії трьох складових: громадян, суспільства і держави" [33, с. 11].

Зв'язки з громадськістю - це компонент соціально-психологічного механізму державного управління, який включає в себе: планування комунікаційної діяльності органу державного управління; рівень PR-технологій у комунікаційній діяльності; відповідність інформації запитам громадськості тощо.

На думку дослідників, "органи виконавчої влади часто ігнорують інформаційні запити журналістів, надають інформацію в неповному обсязі або несвоєчасно, приховують відкрити інформацію або створюють перешкоди для її збору. Не завжди інформація в повному обсязі публікується на сайтах державних органів, які є однією з основних форм доступу до офіційної інформації" [32, с. 15].

Термін "критерій" у перекладі з грецької означає ознаку, за якою можна судити про будь-що, міра для визначення, оцінки об'єкта чи явища [7, с. 211].

Критерій - це "певна кількісна або якісна ознака, на підставі якої (virtuni.education.zp.ua) оцінюються будь-які явища, прояви функціонування матеріальних і нематеріальних предметів, класифікація об'єктів матеріального і духовного (academy.gov.ua) світу" [35, с. 402].

Критерій - це "важлива і визначальна ознака, яка (virtuni.education.zp.ua) характеризує різні якісні сторони того чи іншого досліджуваного явища, допомагає з'ясувати його сутність, конкретизувати його основні прояви. У зв'язку з цим показник - це кількісна характеристика досліджуваного явища, що (www.pdf-archive.com) дає змогу зробити висновок про стан у статистиці та динаміці" [89, с. 123].

Критерії ефективності - це: "рівень досягнення цілей управління, ступінь досягнення об'єктом управління бажаного стану" [92, с. 56-57]; "ознаки, сторони, прояви управління, аналізуючи які, можна визначити рівень і якість управління, його відповідність (virtuni.education.zp.ua) (virtuni.education.zp.ua) потребам та інтересам суспільства" [11, с. 153].

На думку М. Лашкіної, критеріями ефективності роботи служби зі зв'язків з громадськістю в органах державної влади є "повнота і точність, достовірність,

своєчасність, ясність і дохідливість викладу, переконливість. Відкритість і прозорість сучасного публічного простору змушує шукати креативні підходи до ефективної комунікації як усередині самої системи державного управління, так і зовні, з громадськістю. Ці підходи мають ґрунтуватися на певних параметрах успіху:

- увага - означає, наскільки повідомлення привертає увагу потенційних споживачів, на кого воно спрямоване і хто ним скористається;

- ідентифікація - відбувається тоді, коли вплив повідомлення на аудиторію призводить до формування у свідомості його одержувачів ланцюжка: "повідомлення - джерело повідомлення - організація або установа, до якої воно належить". Відсутність такого ланцюжка призводить до того, що дослідники називають "сліпою комунікацією", коли немає усвідомлення того, хто і з якої причини інформує;

- позитивний інтерес - виникає, коли комунікація ґрунтується переважно на позитивних емоціях;

- довіра - джерело і зміст інформації (virtuni.education.zp.ua) (virtuni.education.zp.ua) мають викликати довіру в цільовій аудиторії, довіра виникає, коли людина краще поінформована, а сучасні інформаційні технології надають для цього великі можливості, але користуватися ними потрібно вміло;

- доступність - зміст інформації подано у зрозумілій формі, у чітких поняттях, з конкретними цілями, близькими до потреб аудиторії, щоб стимулювати увагу, інтерес і сприйняття змісту;

- асоціативність - знакова система повідомлення або обрані символи мають викликати певні асоціації у конкретної аудиторії;

- динамічність - повідомлення має бути активним, щоб змусити аудиторію сприймати або діяти відповідним чином, оскільки всі без винятку комунікації впливають на своїх учасників на трьох рівнях: когнітивному - сфера свідомості; конативному - сфера підсвідомості; афективному - сфера установок" [28, с. 17].

За словами О. Марущака, для висвітлення діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування їхні інформаційні служби вправі використовувати такі форми підготовки та публікації інформації Видання та розповсюдження бюлетенів (спеціальних бюлетенів), прес-релізів, оглядів, інформаційних збірок, експрес-інформації тощо; проведення прес-конференцій, брифінгів, інтерв'ю з керівниками державних органів та органів місцевого самоврядування для працівників національних і міжнародних ЗМІ; підготовка і проведення інформаційних презентацій та презентацій; підготовка і проведення прес-конференцій; підготовка і проведе (virtuni.education.zp.ua)ння (virtuni.education.zp.ua) прес-конференцій; проведення прес-конференцій; проведення прес-конференцій; проведення прес-конференцій; проведення прес-конференцій; проведення прес-конференцій; проведення прес-конференцій; проведення прес-конференцій.

Як уже зазначалося, якісне перетворення державного управління неможливе без використання як зовнішніх, так і внутрішніх зв'язків із громадськістю. Основним завданням зв'язків з громадськістю в державному управлінні, і зокрема публічної громадської інформації, є створення іміджу компетентного й ефективного керівництва, сильного та здатного вирішувати завдання, що стоять перед ним, не порушуючи конституційного права громадян на одержання повно (virtuni.education.zp.ua)ї (virtuni.education.zp.ua) та достовірної інформації, здебільшого позитивної інформації про діяльність уряду, забезпечення суспільної підтримки своєї політики [18, с 148].

Таким чином, у сучасних умовах питання ефективного зворотного зв'язку між чиновниками та громадськістю на державному та адміністративному рівні набуває дедалі більшого значення. Метою зв'язків із громадськістю є розробка і застосування на практиці різних підходів і методів для того, щоб відносини між різними соціальними групами (virtuni.education.zp.ua) будувалися на основі поінформованості та довіри, що виникає в результаті цього. Спілкування з громадянами у сфері державного управління є важливим елементом демократизації, і успіх цього процесу є свідченням ефективності зв'язків з громадськістю в державному управлінні, а також перспективою для розвитку зв'язків з громадськістю в державному управлінні.

1.2 Нормативно-правове забезпечення процесу внутрішніх зв'язків з громадськістю в умовах воєнного стану.

Нормативно-правова база в галузі зв'язків з громадськістю відображена в Конституції України, яка встановлює основні права громадян.

Відповідно, стаття 36 Конституції передбачає, що громадяни України мають право об'єднуватися в політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод, задоволення своїх політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Громадяни мають право вступати до профспілок для захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів. Профспілки - це громадські організації, що об'єднують громадян зі спільними інтересами на основі їх професійної діяльності [23].

Стаття 39 Конституції встановлює (virtuni.education.zp.ua) влює (virtuni.education.zp.ua) право громадян збиратися мирно, проводити мітинги,

збори, ходи і демонстрації з попереднім повідомленням адміністративних органів або органів місцевого самоврядування [23].

Кожен має право подати індивідуальну чи колективну письмову скаргу або індивідуальне звернення до державних органів, органів місцевого самоврядування та virtuni.education.zp.ua їхніх посадових осіб, які зобов'язані розглянути скаргу і дати вмотивовану відповідь у встановлені законом строки (стаття 40 Конституції [23]).

Перший етап (1992-1996 рр.) характеризується закладенням основ комунікації та прийняттям нормативно-правових актів, які визначали зміст загальних понять: інформація, друковані засоби масової інформації, інформаційні агентства, телебачення і радіомовлення. Проте вже тоді були прийняті нормативні акти, які стосувалися питання захисту інформації.

У жовтні 1992 virtuni.education.zp.ua року був прийнятий Закон України "Про інформацію". Закон визначив види інформації, які існували за змістом, зокрема: інформація про фізичну особу; інформація довідково-енциклопедичного характеру; інформація про стан довкілля (екологічна інформація); інформація про продукцію (роботи, послуги); науково-технічна інформація; податкова інформація; правова інформація; статистична інформація; соціологічна інформація тощо (стаття 10 Закону [60]).

Закон визначив: суб'єкти та об'єкт інформаційних відносин; правові засади інформаційної діяльності; порядок захисту права на інформацію. Закон встановив правові засади діяльності журналістів, засобі virtuni.education.zp.ua в virtuni.education.zp.ua масової інформації та їхніх працівників; визначив поняття "інформаційний продукт" та "інформаційна послуга"; запровадив заборону цензури та втручання у професійну діяльність журналістів і засобів

масової інформації; встановив гарантії діяльності засобів масової інформації та журналістів; визначив порядок акредитації журналістів, працівників засобів масової інформації; встановив особливості притягнення до відповідальності за порушення законодавства (virtuni.education.zp.ua) про інформаційну діяльність.

Закон встановив заборону цензури, тобто будь-якої вимоги до журналіста, засобу масової інформації, його засновника, видавця, керівника, розповсюджувача, зокрема, узгоджувати інформацію до її поширення. Забороняється втручання у професійну діяльність журналістів з метою контролю за змістом поширюваної інформації, замовчування суспільно необхідної інформації, заборона критики суб'єктів владних повноважень [60].

У листопаді 2021 року було прийнято Закон України "Про статус народного депутата", який також має безпосереднє відношення до зв'язків з громадськістю.

Так, депутат розглядає звернення виборців, а також підприємств, установ, організацій, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян і вживає заходів щодо реалізації їхніх пропозицій та їхніх законних вимог (ч. 2 ст. 7 Закону [70]).

Своєю чергою, депутат має право звернутися з депутатським зверненням до органів державної влади та місцевого самоврядування (virtuni.education.zp.ua), їхніх посадових осіб, керівників підприємств, установ і організацій, а також має право брати участь у розгляді порушених ним питань. Звернення - це пропозиція депутата парламенту вчинити певні дії, дати офіційне роз'яснення або викласти свою позицію з питань, які входять до їхньої компетенції. Своєю чергою, суб'єкти, яким адресовано таке звернення, зобов'язані розглянути і відповісти депутату з

поставлених питань протягом 10 днів (virtuni.education.zp.ua) із дня його отримання (ч. 1 ст. 16 Закону [70]).

Депутати також мають право вимагати негайного припинення (virtuni.education.zp.ua) порушень прав, свобод та інтересів людини і громадянина на місці, якщо їм стало відомо про такі порушення, та викликати до суду працівників правоохоронних органів і державних контролюючих адміністративних органів у відповідному регіоні, де було порушено їхні права (стаття 17(5) Закону [70]).

Крім того, Закон покладає на народних депутатів обов'язок контактувати зі своїми виборцями, вивчати громадську думку, потреби і запити населення, інформувати про них Верховну Раду України та приймати пропозиції і заходи щодо їх врахування в роботі органів державної влади та органів місцевого самоврядування (virtuni.education.zp.ua) (ст. 24(11) Закону [70]).

Члени парламенту також зобов'язані інформувати своїх виборців про свою парламентську діяльність щонайменше двічі на рік, через ЗМІ та збори виборців (стаття 24(12) Закону [70]).

У листопаді 2021 року було ухвалено Закон України "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні", який визначає неприпустимість зловживання свободою друкованих ЗМІ, визначає суб'єктний склад друкованих ЗМІ, визначає право на заснування друкованих ЗМІ, гарантує монополію, встановлює вимоги до державної реєстрації друкованих ЗМІ (оскільки друковані ЗМІ можуть видаватися лише після (virtuni.education.zp.ua) державної реєстрації, можуть бути опубліковані лише після державної реєстрації).

Закон визначає підстави для припинення діяльності друкованого ЗМІ та вимоги до перереєстрації, визначає права та обов'язки журналістів, визначає відносини між редакціями, громадянами та організаціями (virtuni.education.zp.ua) друкованих ЗМІ, визначає право на одержання масової інформації через друковані ЗМІ, дає нормативне визначення поняття "твори та персонажі" та встановлює вимоги до спростування інформації.

Закон забороняє використання друкованих ЗМІ для:

- закликів до захоплення влади, насильницької зміни конституційного ладу або територіальної цілісності України;

- пропаганди війни, насильства (virtuni.education.zp.ua) і жорстокості;

- розпалювання расової, національної, релігійної ненависті;

- поширення порнографії;

- пропаганда комуністичних та/або націонал-соціалістичних тоталітарних режимів та їхньої символіки;

- популяризація або пропаганда держави-агресора;

- втручання в особисте і сімейне життя людини;

- завдання шкоди честі та гідності особи тощо. [46].

У грудні 1993 року було ухвалено Закон України "Про телебачення і радіомовлення (virtuni.education.zp.ua)", (virtuni.education.zp.ua) який: встановив неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій; визначив засади державного управління та регулювання у сфері телебачення і радіомовлення; встановив правові засади захисту інтересів держави і національного телерадіовиробництва; визначив структуру національного

телерадіомовлення; вимоги до створення, фінансування і матеріально-технічного **забезпечення телерадіоорганізацій**; вимоги (virtuni.education.zp.ua) до ліцензування мовлення; вимоги до ліцензування телерадіоорганізацій; вимоги до ліцензування телерадіоорганізацій; мовлення.

Закон передбачає, що ліцензію може бути видано лише за результатами конкурсу, в якому Національна рада керується необхідністю:

- задоволення інформаційних потреб громадян, зокрема забезпечення громадян місцевими новинами;
- захисту інтересів держави, протидії інформаційній агресії;
- захисту інтересів виробників національної аудіовізуальної продукції;
- розвиток державної мови;
- захист прав та інтересів національних меншин;
- необхідність захисту людей, які опинилися на тимчасово окупованих територіях;
- доцільність захисту інтересів національних мовників;
- розвиток регіональних, місцевих і некомерційних мовників;
- реалізація державної політики вивчення іноземних мов, спрямованої на **забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний** (ktru.kpi.ua), (ktru.kpi.ua) науковий та освітній простір [74].

Закон визначає порядок доступу до **інформації в системі**, особливості **взаємовідносин між володільцем інформації та володільцем системи, умови опрацювання інформації в системі та забезпечення її захисту**, повноваження **державних органів у галузі захисту інформації, порядок притягнення держави до**

відповідальності за порушення закону про захист інформації в системі та інші передбачені [54].

У лютому 1995 року було видано Закон України "Про інформаційні агентства" [58], який затверджує порядок здійснення діяльності інформаційних агентств (virtuni.education.zp.ua)тв, (virtuni.education.zp.ua) визначає суб'єктний склад інформаційних агентств та їхні основні види, затверджує порядок державної реєстрації, визначає основні види продукції інформаційних агентств (virtuni.education.zp.ua) і права на її виробництво, визначає межі взаємовідносин інформаційних агентств із розповсюджувачами та У жовтні 1996 року було ухвалено Закон України "Про скарги громадян". Згідно з цим законом, громадяни України мають право звертатися до організацій, засобів масової інформації та до посадових осіб, незалежно від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і власників, зі своїми думками, скаргами та пропозиціями щодо їхньої статутної діяльності (стаття 1 Закону [57]). Зокрема, Закон встановлює обов'язок державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, засобів масової інформації та посадових осіб розглядати заяви і скарги, які підлягають розгляду і вирішенню, у місячний строк від дня їх надходження, а якщо додатковий розгляд не потрібен, то невідкладно та не пізніше ніж за 15 днів від дня їх надходження (ст. 20 [57]).

Другий етап (1997–2010 рр.) характеризується прийняттям низки нормативно-правових актів, спрямованих на висвітлення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування засобами масової інформації, зокрема в мережі Інтернет.

У вересні 1997 р. було прийнято Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні (pravofort.org) засобами масової інформації», яким визначено: основи висвітлення діяльності цих органів засобами масової інформації ЗМІ; порядок надання інформації через інформаційні служби цих органів. Відповідно до цього Закону інформаційні служби (інформаційні відділи, інформаційно-аналітичні відділи, прес-служби, прес-центри, відділи та центри зв'язків з громадськістю, прес-бюро) мають право використовувати такі форми оприлюднення інформації:

– виготовлення та розповсюдження бюлетенів, прес-релізів, оглядів, інформаційних збірників, експрес-інформацій тощо;

– проведення прес-конференцій, брифінгів, організація інтерв'ю з керівниками органів державної влади та місцевого самоврядування для працівників вітчизняних (www.president.gov.ua) та іноземних ЗМІ;

– підготовка та проведення телерадіопрограм;

- забезпечення публікацій у засобах масової інформації керівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування; (pravofort.org)

– створення архівів інформації (www.president.gov.ua) і (www.president.gov.ua) про діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування [63]. Питання відкритості органів державної влади та місцевого самоврядування з кожним роком стає все більш актуальним і знайшло своє відображення у постанові Кабінету Міністрів України (pravofort.org) «Про Порядок оприлюднення інформації про діяльність органів виконавчої влади в

мережі Інтернет», яка визначає зобов'язання оприлюднювати інформацію про діяльність органів виконавчої влади в мережі Інтернет шляхом:

- розміщення та постійне оновлення міністерствами, іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади публічної інформації на офіційних веб-сайтах (веб-порталах);

- функціонування та модернізація Єдиного веб-порталу Кабінету Міністрів України, який призначений для інтеграції офіційних веб-сайтів (веб-порталів) органів виконавчої влади та dspace.univer.kharkov.ua розміщення інформаційних ресурсів відповідно до потреб громадян [64].

Продовженням політики відкритості стало опублікування у серпні 2021 року Постанови КМУ «Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади dspace.univer.kharkov.ua», dspace.univer.kharkov.ua яка зобов'язала міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, обласні та міські державні адміністрації забезпечити:

- функціонування офіційних сайтів (веб-порталів) цих органів із обов'язковим розміщенням ними загальнодоступної інформації;

- доступність загальнодоступної інформації для користувачів з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату, мовлення та інтелекту;

- систематичне розміщення на офіційних сайтах (веб-порталах) відкритої статистичної інформації про події в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя;

- недопущення обмеження права користувачів на отримання відкритої інформації, запровадження плати за її надання у випадках, коли це передбачено законодавством [56]. У 2021 році вийшов Указ Президента України «Про

додаткові заходи щодо забезпечення гласності у діяльності органів державної влади», яким було надано доручення головам центральних та місцевих органів виконавчої влади підготувати пропозиції щодо вдосконалення діяльності в інформаційній сфері та підготувати проекти нормативних актів, у яких передбачити:

- покладання на зберігачів відкритої інформації обов'язки щодо ведення загальнодоступних баз даних наявної в них відкритої інформації, створення умов для вільного доступу до них заінтересованих суб'єктів;

- вичерпний перелік видів інформації (virtuni.education.zp.ua), (virtuni.education.zp.ua) вільний збір, зберігання, використання та розповсюдження яких можуть бути певним чином обмежені в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або (virtuni.education.zp.ua) громадського порядку;

- Удосконалення порядку подання запитів на надання інформації;
- обов'язкове ведення та постійне оновлення органами державної влади та органами місцевого самоврядування веб-сторінок та оперативне розміщення офіційної інформації про власну діяльність;
- посилення відповідальності зберігачів інформації за достовірність наданої інформації або неправомірну відмову у її наданні;
- Проведення регулярних прес-конференцій, у тому числі з використанням мережі Інтернет, та періодичне надання публічних відповідей на питання громадян через засоби масової інформації [44].

Важливим кроком у напрямку відкритості органів влади стало видання Розпорядження КМУ «Про роботу центральних і місцевих органів виконавчої

влади щодо забезпечення відкритості (zakon.rada.gov.ua) їх діяльності, відносин із громадськістю та взаємодії із засобами масової інформації», яким взяти курс на плідну співпрацю із засобами масової інформації, зокрема зобов'язати Держтелерадіо:

- разом із ЦДАГО та МОН забезпечують організацію роботи з підвищення кваліфікації працівників органів виконавчої влади з питань зв'язків з громадськістю та взаємодії із засобами масової інформації;

- спільно з Національною телекомпанією, Національною радіокомпанією, регіональними державними телерадіокомпаніями вживає заходів щодо започаткування нових телерадіопрограм з метою налагодження (zakon.rada.gov.ua) взаємовідносин органів виконавчої влади з громадськістю;

- разом із заінтересованими органами виконавчої влади внести пропозиції щодо створення Урядової телерадіостудії (zakon.rada.gov.ua) [68].

З липня 2004 року громадськість активно залучається до державних справ.

Так, видано Указ Президента України «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики», який зобов'язує Кабінет Міністрів України:

- під час формування та реалізації державної політики здійснюють заходи, спрямовані на запровадження більш ефективних форм роботи органів виконавчої влади (visnyk.amu.edu.ua) з представниками громадськості;

- розробити та затвердити Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики

(ipas.org.ua); (ipas.org.ua) - забезпечити у двомісячний строк створення Кабінету Міністрів України, міністерств, центральних органів виконавчої влади та місцевих державних адміністрацій (visnyk.amu.edu.ua) й (visnyk.amu.edu.ua) - рад [48].

У січні 2007 року було зроблено важливий крок у напрямі розвитку інформаційного суспільства, зокрема прийнято Закон «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в (lib.iitta.gov.ua) Україні на 2007-2015 роки», адже осн. пріоритетом Уряду країни є реалізація політики, орієнтованої на розвиток інформаційного суспільства, в якому кожна людина мала б можливість створювати та накопичувати інформацію та знання, мати (lib.iitta.gov.ua) вільний доступ до них, використовувати та обмінюватися ними, що дало б кожній людині можливість повною мірою реалізувати свій потенціал (ktpu.kpi.ua) л (ktpu.kpi.ua) [62]. Політика Уряду передбачала:

■ формування сприятливих економічних умов для розвитку інформаційного суспільства;

– розвиток загальнодоступної інформаційної інфраструктури;

- забезпечення загального доступу до телекомунікаційних послуг та інформаційних ресурсів;

- сприяння збільшенню різноманітності та кількості електронних послуг;

■ забезпечення створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів;

– підготовка людини до роботи в інформаційному суспільстві;

■ створення системи мотивацій впровадження та використання інформаційно-телекомунікаційних технологій;

- сприяння розвитку науки і культури в інформаційному суспільстві;
(biblio.umsf.dp.ua)

– впровадження інформаційних технологій у систему охорони здоров'я [62].

У червні 2010 року було ухвалено Закон про захист персональних даних, який визначає коло суб'єктів правовідносин щодо захисту персональних даних (юридичні права), об'єкти захисту, умови використання персональних даних, підстави для обробки, накопичення, зберігання, видалення або знищення персональних даних і процедури доступу до них, дозвіл на затримку або відмову в доступі до персональних даних, процедури; особливий характер змін та доповнень персональних даних, а також процедури контролю за дотриманням закону про захист персональних даних.

У листопаді 2010 року уряд зробив спробу залучити громадськість до управління державними проектами, що знайшло відображення в публікації Постанови КМУ "Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики". (eprints.ucm.es)

Публічні консультації сприяли встановленню системного діалогу між органами виконавчої влади та громадськістю і підвищенню якості ухвалення рішень з важливих питань державного та суспільного життя з урахуванням громадської думки. Консультації з населенням мали проводитися з питань соціально-економічного розвитку держави, здійснення та захисту прав і свобод народу, задоволення його політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Консультації можуть набувати форми громадських дебатів, електронних консультацій з (virtuni.education.zp.ua) населенням (пряма форма) або опитувань громадської думки (непряма форма) [41].

Проте відтепер обов'язково проводилися консультації щодо проектів нормативних правових актів, що стосуються:

- реалізація конституційних прав, свобод та обов'язків громадян;

- (virtuni.education.zp.ua) облік інтересів територіальних громад;

- життєво важливі інтереси громадян та впливають на стан природного середовища;

- затвердження державних та регіональних програм економічного, соціального та культурного розвитку;

- визначення порядку надання адміністративних послуг;

- порядок надання пільг або встановлення обмежень для суб'єктів господарювання та інститутів громадянського суспільства;

- витрата бюджетних коштів;

- визначення правового стану громадських об'єднань, їх фінансування та діяльності [41].

У цей же період діє Типове положення про Громадську раду при Міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, (virtuni.education.zp.ua) обласних, Київських та Севастопольських міських, районних, районних у містах Затверджено Київську та Севастопольську держадміністрацію, які визначили основні завдання громадської (virtuni.education.zp.ua) ради, зокрема:

- сприяння реалізації громадянами конституційного (dspace.univd.edu.ua) права на участь у управлінні справами держави;

- сприяння органом виконавчої облiку громадської думки при формуванні та реалізації державної та (dovidnyk.org.ua) регіональної політики;

- сприяння залученню представників заінтересованих сторін до проведення консультацій з громадськістю та моніторингу результатів формування та реалізації державної та регіональної політики;

- підготовка експертних пропозицій, висновків, аналітичних матеріалів з питань формування та (mms.gov.ua) реалізації державної та регіональної політики; (dspace.univd.edu.ua)

- проведення громадського контролю за діяльністю органу виконавчої влади [88].

Твердження у січні 2010 р. стало важливим кроком для створення комунікаційного компоненту. Концепції проекту Закону України «Про основні засади державної комунікаційної політики», пріоритетами яких відтепер мали стати:

- сприяння формуванню громадянського та інформаційного суспільства;
- розробка стандартів зв'язку, що відповідають міжнародним вимогам, між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, ЗМІ та громадськістю;
- підвищення рівня відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- формування комунікативної культури у населення [73].

У вересні 2010 року Наказом КМУ «Деякі питання вдосконалення роз'яснювальної роботи органів виконавчої влади» [13] затверджено

«Рекомендації щодо проведення системної роз'яснювальної роботи органами виконавчої влади з першочергових питань державної політики», де зобов'язано органи виконавчої влади надавати громадськості роз'яснення щодо:

- наявність тих питань, які є пріоритетними для державної політики у відповідній сфері, галузі та на території певної адміністративно-територіальної одиниці;

- порядок надання адміністративних послуг органами виконавчої влади та місцевого самоврядування;

- питання, які найчастіше порушуються громадянами у зверненнях до органів виконавчої влади під час робочих поїздок до міністерських регіонів;

- проекти нормативних правових актів, що мають важливе суспільне значення та стосуються прав та обов'язків громадян (virtuni.education.zp.ua) для (virtuni.education.zp.ua) [76].

Роз'яснення щодо проектів нормативних правових актів, які мають важливе суспільне значення та стосуються прав та обов'язків громадян, повинні містити відомості про:

- мета та причини при (virtuni.education.zp.ua) йняття (virtuni.education.zp.ua) того чи іншого рішення виконавчим органом;

- вплив прийнятого рішення на життя громадян та соціальних груп, яким воно призначене, критерії оцінки ефективності такого рішення;

- можливі негативні наслідки реалізації такого рішення та шляхи їх мінімізації;

- прогноз подій на найближчу та більш віддалену перспективу після виконання рішення;

- сфера відповідальності виконавчого органу за виконання рішення;

- механізм та строки виконання рішення;

- рівень прийняття рішення громадськістю [76]. У грудні 2010 року залучення громадськості до реалізації соціально-економічних реформ стало актуальним питанням, що знайшло відображення у виданні Постанови КМУ «Про громадське обговорення системних соціально-економічних реформ». Цим Наказом, центральні органи виконавчої були зобов'язані забезпечити:

- громадське обговорення за участю представників громадських організацій, профспілок, організацій роботодавців, юридичних осіб, науковців та фізичних осіб (у тому числі у формі: круглих столів, громадських слухань, зустрічей із громадськістю, конференцій);

– подальше надання роз'яснень щодо результатів таких обговорень у ЗМІ та на сайтах органів виконавчої влади [65].

Третій етап (2011–2016 рр.) характеризується ухваленням низки нормативно-правових актів, спрямованих на подолання корупції в країні шляхом плідної взаємодії з громадськістю та залучення її до здійснення громадського контролю за діяльністю органів державної виконавчої влади, зокрема на місцевому рівні; а також розкриття даних як загальнодоступної інформації.

Важливим кроком стало ухвалення у січні 2011 року Закону «Про доступ до публічної інформації».

Загальнодоступною інформацією є відображувана та документована будь-якими способами та на будь-яких носіях інформації, яка була отримана або створена в процесі виконання

суб'єктами влади своїх обов'язків, передбачених законом [45] виданнях; на офіційних сайтах у мережі Інтернет; на єдиному державному веб-порталі відкритих даних; на інформаційних стендах тощо; надання інформації щодо запитів на інформації (virtuni.education.zp.ua)ю (virtuni.education.zp.ua) (стаття 5 Закону [45]).

Закон визначає: обов'язки адміністраторів інформації; порядок його опублікування; вимоги до опрацювання запитів на інформацію, строки розгляду таких запитів. Крім того, розпорядники інформації зобов'язані публікувати інформацію такого змісту:

- організаційна структура, місія, функції, повноваження та напрямки діяльності;

- нормативні правові акти, ухвалені таким адміністратором;

- перелік та умови отримання послуг, що надаються цими органами;

- порядок складання, подання запиту на інформацію, оскарження рішень розпорядників інформації, дій чи бездіяльності;

- плани проведення своїх відкритих засідань;

- загальні правила (virtuni.education.zp.ua) установи, правила внутрішнього трудового розпорядку;

- загальні відомості про діяльність суб'єктів ведення, зокрема: їх місцезнаходження, графік роботи та графік прийому громадян, перелік та умови надання послуг тощо [45]. Важливим кроком для розвитку громадянського суспільства стало ухвалення Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергових заходів щодо її реалізації, завданнями якої були:

– облік європейських стандартів при розробці та реалізації національного законодавства щодо діяльності інститутів громадянського суспільства;

- відображення в Конституції принципів взаємодії органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства (virtuni.education.zp.ua);

- сприяння створенню та розвитку мережі інститутів громадянського суспільства у різноманітні їх форм;

- забезпечення участі громадянського суспільства та його інститутів у процесах формування та реалізації державної та регіональної політики, підготовки та прийняття управлінських рішень;

– реалізація європейських підходів до питань делегування інститутам громадянського суспільства окремих функцій держави щодо реалізації державної політики у гуманітарній та соціальній сферах;

- підтримка різних форм місцевої демократії;

- впровадження соціальної практики волонтерства та благодійності у культуру суспільного життя;

- створення системи ефективного ресурсного забезпечення діяльності інститутів громадянського суспільства;

– підтримка громадських ініціатив, спрямованих на формування культури гендерної рівності, подолання стереотипів щодо ролі та місця чоловіків та жінок у суспільстві [72]. У жовтні 2014 року ухвалено Закон «Про запобігання корупції», спрямований на нові форми взаємодії (virtuni.education.zp.ua) населення з державними органами та органами

місцевого самоврядування, усунення корупційної складової. Закон передбачав створення Національного агентства, до повноважень якого входило:

- інформування громадськості про заходи, що вживаються Національним агентством щодо запобігання корупції, реалізації заходів, спрямованих на формування у свідомості громадян негативного ставлення до корупції;

- залучення громадськості до формування, реалізації та моніторингу антикорупційної політики (пункти 16–17 частини 1 статті 11 Закону [20]). Відтепер до формування та реалізації антикорупційної політики (virtuni.education.zp.ua) активно залучалася громадськість.

Крім того, громадськість залучалася до здійснення громадського контролю за діяльністю Національного агентства, що забезпечується шляхом створення Громадської ради при Національному агентстві, яка складається з 15 (virtuni.education.zp.ua) осіб і формується за результатами відкрита та прозора конкуренція.

Громадська рада у межах здійснення своїх повноважень має (virtuni.education.zp.ua)є (virtuni.education.zp.ua) право:

- заслуховує інформацію про діяльність, реалізацію планів та завдань Національного агентства, контролює ефективність реалізації Національним агентством своїх повноважень;

- проаналізувати ситуацію із забезпеченням незалежності Національного (virtuni.education.zp.ua) агентства;

- розглядає річний звіт Національного агентства, розглядає проект національного звіту про реалізацію принципів антикорупційної політики та затверджує висновки щодо них;

- брати (virtuni.education.zp.ua) участь у розробці стратегії протидії корупції та державної програми її реалізації; - брати участь у розробці проектів нормативних правових актів, підготовлених Національним агентством (стаття 14 Закону [50]).

У липні 2015 року було створено інститут електронних петицій. Відтепер громадяни отримали можливість звертатися до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, (virtuni.education.zp.ua) органу місцевого самоврядування з електронними зверненнями через офіційний сайт органу, якому вони адресовані. У такому зверненні має бути викладена суть звернення, зазначено прізвище, ім'я, по батькові автора (ініціатора) електронного звернення, адресу електронної пошти. Однак електронна петиція не може містити заклики до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжнаціональної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права та свободи людини тощо [43]. У свою чергу, на підтримку електронної петиції відповідні органи державної влади, органи місцевого самоврядування та громадські об'єднання зобов'язані забезпечити:

■ вільний доступ та використання інформаційно-телекомунікаційної системи, яка використовується для збору підписів на підтримку електронної петиції;

■ електронна реєстрація громадян для підписання даної петиції;

- недопущення автоматичного (virtuni.education.zp.ua) внесення відомостей без участі громадянина, який підписав таке звернення;

- фіксація дати та часу публікації електронної петиції та (virtuni.education.zp.ua) її підписання громадянином [43].

Відповідь на електронне звернення публікується на офіційному сайті органу, до якого воно направлено, не пізніше наступного робочого дня після закінчення (virtuni.education.zp.ua) його розгляду, і надсилається автору (ініціатору) цього звернення в письмовій формі. .

Так, якщо електронну петицію адресовано Президенту України, то на її підтримку необхідно зібрати не менше 25 000 підписів громадян протягом не більше трьох місяців з дня її публікації. Розгляд такого звернення здійснюється негайно, але не пізніше десяти робочих днів з дня опублікування відомостей про початок його розгляду. У свою чергу, Адміністрація Президента України зобов'язана не пізніше наступного робочого дня після закінчення розгляду електронної петиції:

- розмістити на сайті Офіційного інтернет-представництва Президента України публічне оголошення про підтримку чи не підтримку електронної петиції Президентом України;

- опублікувати відповідь Президента України на електронне звернення на сайті Офіційного інтернет-представництва Президента (virtuni.education.zp.ua) у спеціальному розділі, присвяченому електронним зверненням;

- направити письмову відповідь на електронну петицію її автору [63].

Громадяни можуть подавати звернення до Кабінету Міністрів України безпосередньо через офіційний сайт Кабінету Міністрів України або через сайт громадського об'єднання, яке збирає підписи громадян на підтримку звернення. Таке звернення має бути опубліковане на порталі Уряду протягом двох робочих днів із дня його направлення автором.

Петиція вважається розглянутою, якщо на її підтримку також буде зібрано не менше 25 тис. підписів громадян протягом не більше трьох місяців з дня її оприлюднення. Оголошення з відповідним обґрунтуванням підтримки чи не підтримки звернення оприлюднюється на Урядовому порталі у відповідному розділі не пізніше наступного робочого дня після закінчення строку його розгляду з обов'язковим надсиланням відповіді автору [53].

У жовтні 2015 року було видано Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про набори даних, що оприлюднюються у формі відкритих даних», якими встановлено, що відкриті дані мають (virtuni.education.zp.ua) регулярно завантажуватися та регулярно поповнюватися інформацією. менеджер на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних. Сторінка кожного набору даних на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних повинна містити: (i.factor.ua)

– паспорт набору даних шляхом відображення на (virtuni.education.zp.ua) веб-сторінці та розміщення файлу у відкритому машинозчитуваному форматі, який можна завантажити або отримати доступ за допомогою інтерфейсу прикладного програмування;

- структура набору даних у відкритому машиночитаному форматі;
- форма зворотного зв'язку з користувачем;
- інформація про подальше використання набору даних;
- відомості про умови використання відкритої ліцензії (virtuni.education.zp.ua)і (virtuni.education.zp.ua) [51].

У лютому 2016 року знову була зроблена спроба побудови громадянського суспільства і, відповідно, виданий Указ Президента України

«Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні», цим Указом Кабінету Міністрів України доручено: розробити ефективні механізми надання фінансової підтримки громадським ініціативам, спрямованим на реалізацію Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки [22], де зазначено конкретні кроки Уряду у напрямку підтримки розвитку громадянського суспільства.

Цим Указом затверджено Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки, реалізація якої включала такі основні напрями:

– створення сприятливих умов для становлення та інституційного розвитку організацій громадянського суспільства;

- забезпечення ефективних процедур участі громадськості у формуванні та реалізації державної, регіональної політики, вирішенні питань місцевого значення;

– стимулювання участі організацій громадянського суспільства в соціально-економічному розвитку України;

– створення сприятливих умов для міжгалузевої співпраці[69]. Національна стратегія передбачала активне залучення громадськості до участі у формуванні та реалізації державної, регіональної політики, вирішенні питань місцевого значення, що, у свою чергу, мало вирішити низку завдань:

– врегулювання на законодавчому рівні: порядку ініціювання та проведення місцевих референдумів, що гарантують реалізацію права на мирні зібрання; порядок ініціювання, проведення загальних зборів членів

територіальної громади за місцем проживання; обов'язкове затвердження в кожній територіальній громаді її статуту, що визначає організацію громадських слухань, запровадження місцевих ініціатив та реалізацію інших форм народовладдя;

– сприяння запровадженню на рівні органів місцевого самоврядування консультацій з громадськістю, проведення громадської експертизи їх діяльності, зокрема, при підготовці проектів Державного бюджету України та місцевих бюджетів;

- визначення порядку здійснення громадської експертизи діяльності з надання адміністративних послуг;

– створення ефективного механізму реалізації права громадян на звернення до pravoisuspilstvo.org.ua органів місцевого самоврядування з електронними петиціями тощо [69].

Уряд прийняв рішення відкрити дані у формі публічної інформації для ознайомлення користувачів, що відображено в постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних». virtuni.education.zp.ua Цим Указом передбачено створення порталу, який має надавати користувачам доступ без додаткових авторизацій до: інформації про розпорядників інформації, які оприлюднюють на порталі virtuni.education.zp.ua набори даних; перелік, паспорти та структуру опублікованих наборів даних; розміщені програми на основі відкритих даних; інформація про відкриті дані тощо.

Функціональні можливості порталу мали забезпечувати: пошук наборів даних за ключовими словами у назві; класифікація та пошук наборів даних за інформаційними менеджерами, категоріями, популярністю, розміром та датою

публікації; доведення інформації до розпорядника інформації щодо конкретного набору даних у вигляді відкритих даних; доведення інформації до власника порталу; модерація наборів даних для подальшої публікації або їх відхилення із зазначенням причин; моніторинг переглядів та завантажень наборів даних; захист наборів даних від знищення, модифікації та блокування доступу до них; реєстрація подій, що відбуваються на порталі та пов'язані з його безпекою; відстеження версій наборів даних; наявність засобів візуалізації наборів даних тощо [12].

Четвертий етап (2017 (virtuni.education.zp.ua) р. – нині) характеризується активним впровадженням електронного документообігу, наданням електронних послуг громадянам та необхідністю прийняття низки правових актів, спрямованих на захист інформації та забезпечення кібербезпеки.

Відкриття доступу до публічної інформації вимагало її захисту, що призвело до необхідності ухвалення Закону «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», який визначив правові основи захисту життєво важливих інтересів людини та громадянина, суспільства, і держава, і національні інтереси України у кіберпросторі. Закон визначає: об'єкти кібербезпеки та суб'єкти забезпечення кібербезпеки; об'єкти критичної інфраструктури; правові засади державно-приватного співробітництва у сфері кібербезпеки; методи надання допомоги суб'єктам забезпечення кібербезпеки України; особливості відповідальності за порушення законодавства у сфері кібербезпеки; правові підстави контролю за законністю заходів щодо забезпечення кібербезпеки України [61].

Захист національних інтересів в інформаційній сфері знайшов своє відображення у Доктрині інформаційної безпеки України

(virtuni.education.zp.ua), (virtuni.education.zp.ua) затвердженої Указом Президента у лютому 2017 року.

Ця Доктрина визначає життєво важливі інтереси людини, такі як: забезпечення конституційних прав і свобод людини на збирання, зберігання, використання та розповсюдження інформації; забезпечення конституційних правами людини на захист приватного жи (virtuni.education.zp.ua)ття; (virtuni.education.zp.ua) захист від деструктивних інформаційно-психологічних впливів [67]. Також виділяються життєво важливі інтереси суспільства, зокрема:

- захист українського суспільства від агресивного впливу деструктивної пропаганди;

- забезпечення вільного потоку інформації;

- розвиток та захист національної інформаційної інфраструктури;

- розвиток медіакультури суспільства та соціально відповідального медіасередовища;

- безпечне функціонування та розвиток національного інформаційного простору та його інтеграція у світовий інформаційний простір;

- розвиток системи стратегічних комунікацій України;

- ефективна взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства при формуванні та реалізації державної політики в інформаційній сфері;

- захист державних секретів;

- формування позитивного іміджу України у світі, доведення оперативної, достовірної та об'єктивної інформації про події в Україні до міжнародної спільноти [67].

У жовтні 2017 року було випущено Офіційне повідомлення «Про електронні трастові послуги». Електронна довірча послуга надається для забезпечення електронної взаємодії двох або більше суб'єктів, які довіряють постачальнику довірчих послуг надання такої послуги.

Закон визначає перелік та правовий статус суб'єктів відносин у сфері електронних довірчих послуг, а також перелік органів, які здійснюють державне регулювання у сфері електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації. Встановлено порядок здійснення нагляду (контролю) у сфері електронних довірчих послуг; порядок проведення електронної ідентифікації (virtuni.education.zp.ua), (virtuni.education.zp.ua) зокрема засоби та схеми електронної ідентифікації; порядок притягнення до відповідальності у сфері довірчих електронних послуг [47]. У вересні 2018 року Постанова КМУ «Про затвердження Порядку використання електронних довірчих (virtuni.education.zp.ua)х (virtuni.education.zp.ua) послуг в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, державних підприємствах Установи та організації», де визначено перелік кваліфікованих електронних трастових послуг, які має отримувати державна установа, зокрема:

- створення, перевірка та підтвердження кваліфікованого електронного підпису чи печатки;
- формування, перевірка та підтвердження дійсності кваліфікованого сертифіката електронного підпису чи печатки та автентифікація веб-сайту;

– здійснення рекомендованої електронної доставки; – зберігання кваліфікованих електронних підписів, печаток, позначок часу та сертифікатів, пов'язаних із цими послугами [52].

У червні 2019 року прийнято рішення про необхідність оновлення веб-сайтів органів державної влади, результатом чого стало оприлюднення Постанови Кабінету Міністрів України «Вимоги до створення (модернізації) офіційних веб-сайтів (веб-порталів) органи виконавчої влади». Розпорядженням затверджено: зміст офіційного веб-сайту, який має бути структурованим, логічним, зрозумілим і легким для читання; обов'язкове погодження проекту дизайну офіційного сайту з Мінцифрою; обов'язкова адаптація веб-сайтів для користувачів з вадами зору, слуху, опорно-рухового апарату, мовлення та інтелектуального розвитку, а також з різними поєднаннями порушень [8].

Указом затверджено вимоги, яким мають відповідати офіційні (virtuni.education.zp.ua) сайти; елементи інтерфейсу офіційних сайтів; кольори, які будуть використані; зображення, аудіо та відео контент; форми введення інформації; вимоги щодо дотримання прав інтелектуальної власності; підходи до оптимізації пошукових (virtuni.education.zp.ua) систем у соціальних мережах[8]. Листопад 2019 року вкотре було приділено увагу питанню звернень громадян до органів державної влади (bestreferat.su) та місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, відповідно прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Положення про Єдину систему роботи зі зверненнями». виданий. Цією постановою затверджено порядок створення та визначено правовий статус Урядового контактного центру, до повноважень якого входить:

– прийом звернень, що надійшли засобами телефонного зв'язку на урядову «гарячу лінію»;

- надання необхідних роз'яснень та довідкової інформації по телефону або за допомогою мережі Інтернет;

- аналіз та моніторинг звернень громадян та виявлення проблемних питань державної політики, що потребують прийняття управлінських рішень;

– проведення конференцій, семінарів, тренінгів; здійснення методичного забезпечення користувачів програмно-технічного комплексу Єдиної системи;

– організація телеконференцій, телерадіомовлень за участю уповноважених представників органів виконавчої влади, державних колегіальних органів [39].

У січні 2020 року з метою запровадження заходів щодо захисту журналістів відбулися парламентські слухання на тему: «Безпека журналістів в Україні: стан, проблеми та шляхи їх вирішення», за результатами яких (virtuni.education.zp.ua): (virtuni.education.zp.ua) до законодавчого та центральні органи виконавчої влади; Генпрокуратура, Верховний Суд, Державне бюро розслідувань, громадські організації журналістів та медійні громадські організації отримали ряд рекомендацій. Учасники парламентських слухань вважають, що ситуація потребує посилення відповідальності правоохоронних органів, органів державної влади всіх рівнів, органів місцевого самоврядування та (bestreferat.su) їх посадових осіб за дії щодо перешкоджання професійній діяльності представників ЗМІ та (zakon.rada.gov.ua) неналежне розслідування таких випадків [66].

РОЗДІЛ 2.

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗКІВ ІЗ ГРОМАДСЬКИМ (virtuni.education.zp.ua) ТІО (virtuni.education.zp.ua) В ПРОЦЕСІ КОМУНІКАЦІЇ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

2.1. Функціонування воєнних адміністрацій та органів місцевого самоврядування (bestreferat.su) в (virtuni.education.zp.ua) умовах воєнного часу

Володимир Зеленський прийняв рішення створити військові адміністрації в областях та районах України під час дії воєнного стану. Ці спеціальні органи відповідають за відсіч окупантам і забезпечують державну владу на місцях. Водночас, низка нардепів та експертів почали говорити про те, навіщо взагалі функціонувати місцевому самоврядуванню в умовах воєнного стану.

Деякі експерти рекомендують розігнати місцеву владу, а депутати-“Слуги” планують максимально обмежити їхню роботу.

Виправдати це намагаються необхідністю дати відсіч ворогу і воєнним часом. Мовляв, чинна система роботи місцевого самоврядування недієва і недієздатна.

Але на практиці система влади воєнного часу працює доволі успішно. Місцеве самоврядування не лише не заважає військовим, а й власними силами протистоїть окупантам.

Звичайно, управляти державою в умовах війни, коли окупант постійно наступає, а ситуація змінюється щогодини – значно складніше. Тому держава створила спеціальні військові органи та додатково регламентувала роботу місцевого самоврядування в країні.

На час воєнного стану президент створив у областях та районах тимчасові спеціальні органи – військові адміністрації. Мета їх створення (centreua.org) зрозуміла: разом з військовим командуванням вони забезпечують впровадження заходів воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку.

Держава формує військові адміністрації на основі обласних та районних державних адміністрацій.

Працівниками цих структур стають люди, що раніше працювали в державних адміністраціях, військовослужбовці, представники правоохоронних органів та служб цивільного захисту. Очолили новостворені органи голови відповідних ОДА.

Щоб ефективно протидіяти окупантам, військові адміністрації одночасно виконують функції військових та державних органів влади. Інколи (centreua.org), (centreua.org) за умов, визначених у законі, вони можуть перебирати й повноваження місцевого самоврядування.

Не зважаючи на обставини, місцеве самоврядування продовжує свою роботу. Органи місцевого самоврядування всіх рівнів співпрацюють з військовим командуванням та військовими адміністраціями, а також за потреби погоджують окремі повноваження. Наприклад, примусове відчуження майна. Більше того, вони можуть мати додаткові завдання, пов'язані з втіленням заходів воєнного (centreua.org) стану, якщо це окремо визначить президент.

Водночас, закон про воєнний стан за певних умов дозволяє припинити роботу органів місцевого самоврядування. Усього є три випадки, за яких це можливо.

- Перший – окремий закон, який має ухвалити Верховна Рада. Це відносно нова підстава, якою доповнили закон у 2018 році.
- Другий випадок стосується виключно районних і обласних рад. Їхні повноваження можуть припинити, якщо депутати не скликали (centreua.org) сесію у встановлені строки.

Сесії Органів місцевого самоврядування (bestreferat.su) повинні скликати не рідше одного разу на квартал, а з питань відведення земельних ділянок та дозволів господарської діяльності – не рідше одного разу на місяць.

В умовах воєнного стану замість районних та обласних рад утворюються, відповідно, районні та обласні військові адміністрації.

- Третій випадок стосується лише громад міст, селищ та сіл. Повноваження органів місцевого самоврядування (bestreferat.su) у населених пунктах можуть припинити у випадках, якщо вони не здійснюють ці повноваження. Причини можуть бути різні – фактичний саморозпуск, самоусунення або просто невиконання повноважень.

Військові адміністрації можуть створюватись як у одній, так і (centreua.org) у кількох громадах.

Як видно, досягти підстав для припинення повноважень органів місцевого самоврядування (bestreferat.su) досить складно. Якщо мер або депутати місцевої ради працюють належним чином і не порушують законів, – просто так розігнати їх неможливо.

Але це можливо (centreua.org) у випадках, якщо місто або область окупували. Тоді депутати можуть самоусунутись, просто ігноруючи засідання ради.

Президент в свою чергу може створити військову адміністрацію, якщо це будуть дозволяти поточна ситуація і тактична необхідність.

Влада переживає за потенційні (centreua.org)x (centreua.org) колаборантів. Ні для кого не секрет, що деякі політики працюють на окупанта. Політики місцевого рівня, на жаль, теж не виключення.

Мер Куп'янська на Харківщині здав місто окупантам. Депутата однієї з місцевих рад на Харківщині підозрюють у держзраді, бо він закликав допомогти агресору. А у Мелітополі місцева депутатка оголосила себе мером і почала співпрацювати з росіянами.

Тому начебто логічно, що треба заздалегідь позбутися навіть гіпотетичної можливості співпрацювати з армією окупанта і будь-якій легітимації “влади” ворога.

Але в реальності все зовсім інакше. Більше того, подібні ініціативи будуть мати негативний ефект.

По-перше, російська влада ніколи не переживала за будь-які виправдання щодо легітимації власних дій. Для них головне – створити видимість процесів, показову картинку для власних громадян та світової спільноти, нібито все гаразд і жодних проблем немає.

Та (centreua.org)к (centreua.org) було у Криму у 2014 році. Тоді провели прсевдореферендум і за його “результатами” приєднали півострів до Росії. Не завадили цьому ні рішення Конституційного Суду, щодо неконституційності таких дій, ні рішення Верховної Ради розпустити парламент Криму.

Майже аналогічно відбувались події у “ЛНР“, “ДНР“, а ще у Придністров’ї та Південній Осетії. Всі чудово розуміли, що всі зрежисовані Росією “референдуми” на цих територіях – це фейк.

Не було дотримано жодних стандартів, а результати – цифра зі стелі, яка статистично неможлива. Тому демократичні держави не визнавали результатів. Але для влади Росії це не має жодного значення.

По-друге, місцеве самоврядування не становить жодної небезпеки для країни. Наразі мери та місцеві депутати так само протистоять окупанту і стоять на передовій. Особливо це стосується міст, які найбільше страждають від агресії Росії проти України.

Харківська та Сумська облради звернулись до країн-членів НАТО закрити небо над Україною, (centreua.org) Херсонська облрада відкинула ідею окупанта про “Херсонську народну республіку” і референдум з цього питання.

Так само себе поведуть і мери міст. Голова Харкова, Ігор Терехов, відмовився здавати окупантам місто.

Мера Мелітополя, Івана Федорова, викрали і безуспішно погрожували катуванням.

Київський голова Віталій Кличко весь час у центрі подій у столиці.

Екс-регіонал Олександр Вілкул послав у напрямку російського корабля свого колишнього колегу по партії і зрадника Олега “Волинська Різня” Царьова після пропозиції здати місто.

Наразі органи місцевого самоврядування, так само, як і Український народ, єдині як ніколи. А окремі приклади не порушують загального (centreua.org) правила.

Ідея розпускати органи місцевого самоврядування зараз – це безглузде рішення, яке неможливо виправдати жодним чином.

Ще напередодні війни рівень довіри до місцевої влади серед громадян був одним із найвищих серед інших інституцій. А за останній час, коли люди все більше взаємодіють з місцевою владою, бо вона найближче до них, це ставлення людей могло лише укріпитись.

Місцева влада є такою ж конституційною конструкцією, як і державна. Вона є найбільш наближеною до громадян і саме її результати роботи виборець бачить в першу чергу.

Депутати та мери – не прості випадкові люди, які пробились до влади і намагаються щось навмання робити. Це політики, які виконують надважливі функції, без яких держава існувати не зможе. Центральна влада навряд чи зможе (centreua.org) перебрати на себе їхню роль і виконувати її так само ефективно.

2.2. Особливості функціонування внутрішніх зв'язків із громадськістю в системі (virtuni.education.zp.ua) державного управління в умовах воєнного стану.

У сучасних умовах модернізації всіх сфер суспільного життя, демократизації, інформатизації головним чинником державних змін є рівень громадянської довіри до влади, який визначає бажання суспільства брати участь у розробці та прийнятті державно-управлінських рішень, насамперед, з соціальних питань. Адже публік рілейшнз в (virtuni.education.zp.ua) державному управлінні, публічна комунікація є запорукою успішного демократичного творення держави.

У процесі реалізації основних функцій управління (планування, організації, мотивації, координації, аналізу та контролю) комунікація виступає інтегруючим фактором: [за допомогою інформаційни \(bestreferat.su\)x \(bestreferat.su\)](#) потоків передає повідомлення від однієї ланки до іншої відповідно до встановлених цілей. Фактично система обробки інформації є об'єднуючою функцією для всіх підсистем або підрозділів державного управління [14, с. 163-164]).

Дослідник Є. Романенко, розмежовуючи поняття «державна управлінська комунікація» як забезпечення інформаційно-комунікаційних процесів у сфері державного управління та «державно-владна комунікація», яка передбачає безпосередній зв'язок влади, бізнесу та громадськості, вважає, що «державно-владна комунікація» є невід'ємною частиною зв'язку. виділяє комунікаційні рівні суспільних відносин: структурну взаємодію [органів державної влади з громадськістю та \(virtuni.education.zp.ua\)](#) зовнішню, що стосується взаємодії держави та її інституційних структур у напрямку реалізації зовнішньої політики [77, с. 12]. Виступаючи як стан суспільної свідомості, громадська думка конкретними засобами через схвалення чи осуд, захоплення чи зневагу, зосередження інтересів, раціонально-емоційну оцінку людей та [їхніх вчинків спри \(virtuni.education.zp.ua\)яє \(virtuni.education.zp.ua\)](#) перетворенню певних ідей у конкретні дії [17, с. . 57].

Слід зазначити, що серед форм організації [зв'язків з громадськістю в \(virtuni.education.zp.ua\) державних \(virtuni.education.zp.ua\)](#) органах розрізняють поточні (поточні події, негайне реагування на подію, спростування інформації тощо) та форми, що [потребують стратегічного планування, підготовки](#) тактичні плани дій (прес-конференції, публічні виступи, семінари, круглі столи, [брифінги тощо](#)).

Загалом комунікативні навички державних службовців охоплюють такі (virtuni.education.zp.ua) компоненти: зв'язки з громадськістю (virtuni.education.zp.ua) (PR); стратегічні комунікації; міжособистісне спілкування; зовнішні комунікації: електронний уряд, інформатизація тощо; адміністративне спілкування; публічна інформація як інструмент сучасного менеджменту; свобода інформації та прозорість; кризові комунікації[96].

У сфері державного управління внутрішня комунікація спрямована на досягнення поставлених цілей. Комунікація також має місце в самій структурі державної влади: на кожному рівні управління, у кожному відомстві; між адміністраціями та політиками; між державними службовцями; між адміністрацією та громадськістю.

На думку Г. Почепцова, основним завданням публік релейнз є створення позитивного (virtuni.education.zp.ua) контексту для функціонування організації [95, с.32], тому основними завданнями внутрішніх зв'язків з громадськістю в (virtuni.education.zp.ua) державному управлінні є:

1) вивчення громадської думки та формування суспільної свідомості засобами PR;

2) встановлення двосторонніх інформаційних зв'язків органів державної влади (virtuni.education.zp.ua) з громадськими організаціями, установами, окремими громадянами через засоби масової інформації;

3) формування об'єктивного уявлення громадськості про діяльність органів державної влади;

4) створення позитивного іміджу (virtuni.education.zp.ua) органів державної влади (virtuni.education.zp.ua) шляхом відкритого, правдивого, прозорого інформування;

5) забезпечення взаєморозуміння в комунікативній взаємодії;

6) аналіз стану висвітлення інформації про орган державної влади;

7) розроблення заходів щодо налагодження конструктивного діалогу та співпраці з громадськістю на засадах взаєморозуміння тощо [95, с. 32].

Ці завдання внутрішні (virtuni.education.zp.ua)х (virtuni.education.zp.ua) зв'язків з громадськістю в (virtuni.education.zp.ua) органах державної влади можуть реалізовувати:

– запровадження в апараті органу державної влади посади PR-спеціаліста;

- створення відділу зв'язків з громадськістю;

– залучення зовнішніх консультантів зі зв'язків з громадськістю до органу державної влади [83].

Поточні дані про довіру громадян України до різних інституцій суспільства (virtuni.education.zp.ua) мають укотре стурбувати глав держав та органів місцевого самоврядування. (bestreferat.su) У таблиці 1 наведено дані про рівень довіри до інститутів суспільства.

Таблиця 1

Міра довіри соціальним інституціям

Соціальні інституції	Зовсім не довіряю (virtuni.education.zp.ua)	Скоріше не довіряю	Скоріше довіряю	Повністю довіряю	Важко відповісти
1	2	3	4	5	6

Президент України	29,8	31,7	25,6	6,8	6,1
Верховна Рада України	34,1	43,4	15,1	2	5,4
Уряд України	35,4	40,4	16,5	1,8	5,9
Голова вашого міста / селища / села	10,4	23,5	45,3	10,5	10,2
Збройні Сили України	8,2	15,9	47,3	22,7	5,8
Національна поліція	18,6	31,4	34,6	6,6	8,8
Служба безпеки України (СБУ)	19,1	26,7	33,3	7,7	13,2
Прокуратура	32,8	37,9	14,6	2,7	11,9
Суди (судова система в цілому)	41,5	37,3	10,3	2,1	8,8
Національне антикорупційне бюро України (НАБУ)	36,8	33,4	13,7	2,6	13,4
Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК)	37,1	30,9	12,5	2,2	17,3
ЗМІ України	17,5	29,4	38,4	6,3	8,4
Національний банк України	24	36,4	25	3	11,5
Комерційні банки	31,1	39,2	16,5	2	11,2
Профспілки	25,5	24,4	22,9	3,8	23,4
Політичні партії	32,3	39	14,8	3,1	10,7
Громадські організації	12,7	20,3	46	7,2	13,8
Церква	10,4	13,7	43,1	20,8	12
Волонтерські організації	8,8	15,5	45	20,1	10,5

Джерело: [36].

Як ми бачимо, за даними соціологічного опитування, високий рівень недовіри до:

– Верховної Ради (34,1% зовсім їм не довіряють, 43,4% – скоріше не довіряють; повністю довіряє лише 2%);

– Уряду України (35,4% зовсім не довіряють Уряду, 40,4% – скоріше не довіряють; повністю довіряє лише 1,8%);

– прокуратури (32,8% зовсім їм не довіряють; 37,9% – скоріше не довіряють; повністю довіряє органам прокуратури лише 2,7%).

Ситуація з довірою до virtuni.education.zp.ua судової системи ще гірша: 41,5% опитаних зовсім не довіряють судам та судовій системі в цілому по Україні, 37,3% – скоріше не довіряють; повністю довіряє лише 2,1%.

Хоча у 2014 році було проведено судову реформу та створено передумови для впровадження електронного суду, що зробило б судову систему прозорішою, а отримання судових послуг більш зручним та якісним для фізичних та юридичних осіб.

Зокрема видано Наказ Державної судової адміністрації України «Про організаційне забезпечення функціонування веб-порталу «Судова влада України», яким визначено структуру сайту суду. Відтепер він має містити, крім загальних відомостей:

- графік роботи суду, графік прийому громадян;
- зразки заяв про видачу копій судових рішень, про дозвіл побачень з особами, які перебувають під вартою та перебувають під слідством;
- реквізити для сплати судового збору при зверненні до суду, у тому числі під час подання апеляційної та касаційної скарги, реквізити для сплати штрафів;
- перелік справ, призначених для розгляду [59].

ч. 1 ст.149 Закону «Про судоустрій та статус суддів» йдеться про повноваження Державної судової адміністрації України щодо забезпечення:

– впровадження електронного суду (вжиття заходів щодо організації обміну електронними документами між судами та іншими державними органами та установами);

- функціонування автоматизованої системи ухвали члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

- ведення Єдиного державного реєстру судових рішень та Реєстру електронних адрес органів державної влади, їх посадових та посадових осіб, забезпечення функціонування системи відеоконференцз'язку для участі осіб у судових засіданнях у режимі відеоконференцз'язку [71]. Крім того, передбачено, що з жовтня 2021 року починають функціонувати окремі підсистеми (модулі) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, до яких належать: "Електронний кабінет", "Електронний суд", підсистеми відеоконференцз'язку [34].

Підсистема «Електронний суд» забезпечує обмін процесуальними документами в електронній формі між судами, органами та установами системи правосуддя, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу. За допомогою даного сервісу учасники судового процесу можуть подати процесуальні документи (позивачі, клопотання тощо) до суду в електронному вигляді. Також учасник судового процесу може сплатити судовий збір та інші платежі в режимі онлайн за допомогою сервісу «Електронний суд» та додатково отримати:

– веб-посилання на тексти всіх процесуальних документів, що видаються судом у справі, в якій бере участь учасник процесу: судові рішення, повістки до суду, повістки до суду тощо;

- відомості про надійшли та зареєстровані вхідні документи у справі разом із документами в електронному вигляді;
- відомості про отримані документи у справі від інших учасників разом із документами в електронному вигляді;
- електронні документи, що викликали зміну статусу справи, автоматизовані протоколи розсилки та інше [15].

Тому очікується, що функціонування підсистеми "Електронний суд" ще більше підвищить прозорість судової системи та довіру тих, хто звертається до судів. Традиційно найбільш довіреними представниками держави вважалися представники професій, що асоціюються у населення з героїчними вчинками, таких як армія, рятувальні служби та прикордонники. Довіра до "звичайної" влади набагато нижча. Наприклад, місцевим радникам і муніципальним мерам довіряють трохи більше половини респондентів, і це незважаючи на нещодавні місцеві вибори. Загалом, державні установи (державні службовці) перебувають серед лідерів за рівнем недовіри: 80% людей не довіряють державним службовцям. Це, безумовно, свідчить про порушення зв'язку між урядом і народом [36].

Згідно з визначенням політичної системи, одним із її компонентів є зв'язок певних справ, державних інститутів із суспільством і громадськістю [24]. Таким чином, встановлення зв'язків з громадськістю (PR) є природною функцією державного управління та місцевого самоврядування в демократичному суспільстві.

Державні установи мають певні операційні особливості, які відрізняють їх від діяльності комерційних та некомерційних (громадських) організацій. Однак деякі функції, покладені на такі органи, повністю відповідають багатьом

функціям бізнесу та органів державної влади. Наприклад, державне управління включає в себе управління матеріальними ресурсами на території та людськими ресурсами в колективі, надання послуг громадянам, прогнозування та планування [94]. Таким чином, PR відіграє важливу роль у державному управлінні, а також у бізнесі та громадській діяльності.

Зрештою, чинне законодавство України прямо вказує, що одним з основних принципів внутрішньої політики є відкритість і прозорість процесу підготовки та прийняття рішень органами державної влади та місцевого самоврядування [49].

Незважаючи на те, що внутрішні зв'язки з громадськістю в державному управлінні не вивчені в Україні так докладно, як в інших галузях і країнах, можна погодитися з тим, що внутрішні зв'язки з громадськістю відіграють схожу роль і використовують схожі інструменти [82]. Внутрішні зв'язки з громадськістю спрямовані на зміцнення команди зсередини, в даному випадку урядової організації, але в кінцевому підсумку на створення команди, яка може ефективно виконувати свої завдання [16]. Загалом, зв'язки з громадськістю не завжди розглядаються в науці як соціальна технологія. Однак зв'язки з громадськістю є такою технологією завдяки тому, що вони є результатом і водночас підсилювальним чинником впливу на суспільство. Це ще більшою мірою стосується урядів, діяльність яких, з одного боку, залежить від настрою суспільства, а з іншого - (virtuni.education.zp.ua) безпосередньо впливає на цей настрій [40].

Внутрішній PR, у свою чергу, забезпечує стабільний розвиток персоналу самого органу державного управління. Ефективність роботи як у комерційному, так і в некомерційному або державному секторі безпосередньо пов'язана із

задоволенням від роботи [40]. Останнє значною мірою залежить від робочих комунікацій у широкому розумінні [80], а також, згідно з теорією мотивації Ф. Герцберга, від мікроклімату в колективі, визнання успіхів і досягнень у роботі, чітких правил і планів та їх дотримання, керівництвом. всі ці фактори формуються, зокрема, під впливом внутрішнього PR.

У демократичних країнах (virtuni.education.zp.ua)х (virtuni.education.zp.ua) громадська думка при вирішенні будь-яких питань має значний вплив на державну політику, законодавчі процеси, поведінку політичних партій, динаміку виборчих кампаній, прийняття рішень суб'єктами господарювання, навіть на планування та проведення різноманітних культурних заходів. (lib.pnu.edu.ua) Іншими словами, громадська думка є величезною динамічною силою [21, с. 110].

Громадська думка — це публічно виражений стан суспільної свідомості, який впливає на функціонування суспільства, його політичну систему. Саме можливість голосно і публічно говорити про проблемні питання суспільного життя та вплив цієї висловленої думки на розвиток суспільно-політичних відносин відображають сутність громадської думки як особливого соціального інституту [78, с. 251].

Повноцінним управлінським партнером адміністративних органів може виступати громадська думка щодо належної освіти, поінформованості. У той час як систематизація, аналіз та облік існуючої громадської думки може забезпечити уряди інформацією про потреби та настрої суспільства [93].

Однак О. Бабкіна, В. Басалюков і В. Бобик зазначають: «Громадська думка не обов'язково підкоряється законам логіки, вона часто аморфна, амбівалентна, суперечлива і швидкоплинна» [42]. Вона має здатність ігнорувати незаперечні

факти, якщо вони їй не цікавлять; надання громадськості все більшої кількості інформації також не обов'язково призводить до збагачення її знань та очікуваної поведінки. Будучи станом суспільної свідомості, громадська думка виступає як би посередником між свідомістю людей та практичною діяльністю. Не підмінюючи жодної форми суспільної свідомості, не спираючись на організовану силу як на закон, не визначаючи мети, як це робить програма, громадська думка конкретними засобами, шляхом схвалення чи засудження, захоплення чи зневаги, акцентування інтересів, раціональної та емоційної оцінки людей та їх дій сприяє перетворенню певних ідей на конкретні дії [16, с. 57; 21, с. 111].

С. Чукут стверджує, що у громадській думці поєднуються правда і брехня, тому жодне її твердження не можна сприймати всерйоз. Те, що дійсно потрібно приймати всерйоз, може здатися складним на перший погляд, але що дійсно складно, так це відмінність, яка стосується висловлювання суспільної думки. Адже народ не дає себе обдурити щодо своєї субстанційної основи, сутності та певного характеру свого духу, але помиляється щодо способу пізнання цього духу та судження про нього, про свої вчинки, події тощо [91]. Але, враховуючи, що народ є певною спільнотою, то й громадська думка є відображенням позиції та настроїв певних груп.

Такої ж позиції дотримується А. Штельмашенко, який стверджує, що свідомість суспільства (суспільна думка) виражається через ідеї, інтереси, переконання, соціальні уявлення різних великих груп [93].

На цьому наголошує і У. Стефанчук: «Громадську думку слід аналізувати з урахуванням певного елемента ситуативності (www.vmurol.com.ua), (www.vmurol.com.ua) з урахуванням усіх можливих вихідних параметрів і

реальних факторів, що впливають. Крім того, слід мати на увазі, що громадська думка, навіть будучи суб'єктивним, неадекватним відображенням дійсності, відтворює її як адекватну не стосовно об'єкта (дійсної дійсності), а стосовно суб'єктивності індивіда (тобто правильно для певної групи людей, отже, її неадекватність відносна). Громадська думка завжди відображає дійсність, бо за будь-якими позиціями групи стоять реальні причини, події чи www.vmurol.com.ua суспільні відносини» [86, с. 147].

Але громадська думка завжди була великою та значною силою суспільного розвитку. І воно таке, особливо в наш час, коли важливе значення набув принципу суб'єктивної свободи. школою, освітою, проповіддю, політичного мовлення, книги, газети, телебачення [91].

Л. Руженко уточнює, що громадська думка формується не лише на основі життєвого досвіду, а й може формуватися за цілеспрямованого впливу на населення різних організацій, установ, політичних партій. Значення громадської думки визначається соціальною структурою держави, рівнем економічного розвитку, політичною та загальною культурою населення. При формуванні громадської думки необхідно враховувати інтереси суспільства в цілому, а також інтереси окремих класів, соціально-демографічних груп, трудових колективів та окремих осіб [78, с. 252].

С. Чукут зазначає, що громадська думка є більш-менш пов'язаним набором думок і відповідей на сучасні питання. Можна сміливо сказати, що це свого роду статистична система, керована як логікою, і почуттям, і підтримувана значною кількістю людей [91].

Громадська думка - це свого роду консенсус. Сам консенсус ґрунтується на одностайній думці людей з якогось питання. Спроби вплинути на ці

настанови, тобто на ідеї та ставлення людей до проблеми, є базовою основою практики зв'язків із громадськістю (virtuni.education.zp.ua) (virtuni.education.zp.ua) [91].

Серед відомих на сьогодні PR-інструментів [6], найбільш придатними для внутрішнього PR в органах влади є особисті інтерв'ю з представниками різних структурних підрозділів і керівниками різного рівня, внутрішні періодичні видання, публікації на сторінках соціальних мереж і месенджерів, колективне навчання і просування, публічні колективні заходи (virtuni.education.zp.ua) (трудові та спортивні розваги, громадські заходи тощо) можуть бути ідентифіковані як такі.

Не слід ігнорувати той факт, що державні службовці також є громадянами. І в багатьох випадках, як громадяни, вони залежать від діяльності організації. Тому в цьому випадку внутрішній PR також є зовнішнім PR. Виходячи з цього, можна виокремити основні напрями внутрішньої PR-діяльності державних органів: інформування співробітників і роз'яснення різних аспектів діяльності агентства, мотивація та залучення їх до роботи, підвищення інтересу до їхньої діяльності та створення підтримки діяльності уряду [40].

Важливим фактором ухвалення рішення під час побудови внутрішніх зв'язків із громадськістю органу влади є вибір моделі комунікації. Нині розглядаються три моделі: авторитарна модель, двостороння асиметрична модель і двостороння симетрична модель (er.nau.edu.ua) (er.nau.edu.ua). Перший, який іноді намагаються використовувати політики та чиновники, навряд чи буде прийнятий владою в демократичних суспільствах. Двосторонній асиметричний зв'язок все ж може мати право на життя. Влада може контролювати сам процес комунікації, але вже зі зворотним зв'язком. Найбільш

просунутою, однак, є модель двосторонньої симетричної комунікації, яка означає, що суб'єкт PR-діяльності повністю усвідомлює необхідність взаємодії з суспільством і взаємний вплив зовнішнього соціального середовища та адміністрації ("двосторонність"), і що мета PR-діяльності представляє взаємний інтерес між органом і громадськістю ("симетрія") [31].

З цього приводу А. Коврига слушно зауважує: «Особливостями роботи фахівця зі зв'язків з громадськістю є різноманітність, креативність і короткочасність. Різноманітність полягає в тому, що фахівець зі зв'язків з громадськістю вирішує різні проблеми технічного та кадрового порядку. Творчість полягає в тому, що жодна проблема не є точною копією минулого. Короткостроковість зумовлена тим, що більшість завдань потребують досить швидкого, оперативного вирішення» [21, с.112].

Громадська думка про зв'язки з громадськістю має характерні риси:

1. Спрямованість вказує на ставлення особистості до певної проблеми і є відображенням судження «за» - «проти» - ще не вирішено» або «за» - «проти» - «підлягає». Уточнення спрямованості Громадська думка є її найпоширенішим вимірюванням.

2. Інтенсивність громадської думки відображає, наскільки сильною вона стає, незалежно від напрямку. Інтенсивність можна виміряти, надавши респондентам приклади відповідей на такі запитання, як: «Я зовсім не довіряю» - «Я швидше не довіряю» - «Я швидше довіряю» - «Я повністю довіряю» - «Мені важко відповісти» (це приклади відповідей, які можна застосувати при дослідженні суспільної довіри до органів державної влади та місцевого самоврядування).

3. Стабільність можна дослідити, провівши принаймні два соціологічних дослідження та порівнявши їх результати. Він характеризується тривалістю часу, протягом якого певна група респондентів не змінює своїх думок і почуттів щодо певних подій чи предметів.

4. Інформаційна насиченість свідчить про обсяг знань, якими володіють респонденти. Адже чим більше людина поінформована про ту чи іншу подію чи про певну проблему, тим чіткіше і зрозуміліше вона висловлює свою думку. При цьому чим більше людина поінформована, тим більш непередбачувано вона поводить себе.

5. Соціальна підтримка є показником впевненості людини в тому, що вона має соціальну підтримку в оточенні. Ступінь соціальної підтримки є показником взаєморозуміння між людьми конкретної спільноти щодо їхніх поглядів на вирішення конкретної проблеми.

Окремо хотілося б зупинитися на ролі PR у політиці, оскільки він безпосередньо впливає на діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування. Визначення PR передбачає встановлення довгострокових і партнерських відносин з громадськістю - як в бізнесі, так і в політиці. Внутрішній PR, у свою чергу, покликаний зміцнювати команду зсередини – громадської організації, бізнес-структури чи політичної партії. Кінцевою метою внутрішнього PR є створення команди, яка буде ефективно виконувати поставлені перед нею завдання [16, с. 33]. Поряд із зв'язками з громадськістю на цей процес впливає також керівництво, кадрова політика, політика безпеки в партії тощо.

Враховуючи мету та специфіку політичної діяльності, тобто взаємодії з суспільством з метою здобуття та утримання влади, можна сказати, що

комунікації в широкому розумінні цього слова та, зокрема, PR є одним із епіцентрів політики [6]. Передвиборча діяльність політиків і партій, за винятком юридичних процедур, майже повністю складається з піару [37, с. 147].

Внутрішній PR політичних партій орієнтований на цільову аудиторію – лідерів політичних сил різного рівня та географічної приналежності, а також неформальних лідерів громадської думки в партії, наближених до партії експертів і консультантів, рядови (virtuni.education.zp.ua)х (virtuni.education.zp.ua) партійців та також частково - у своїх родичів (членів сім'ї та друзів) та симпатиків політичної сили[84].

Оскільки політична діяльність безпосередньо пов'язана з боротьбою за вплив, владу та електоральні симпатії, PR у політичних партіях має служити як мінімум підтримці кількості прихильників і, зокрема, членів партії, а в ідеалі – постійному їх збільшенню. Серед відомих на сьогодні інструментів PR [6] можна виділити найбільш придатні для внутрішнього PR у політичних партіях: особисті зустрічі та виступи членів партії, внутрішні дискусії та дискусії; внутрішньопартійна періодика, навчальні матеріали та доповіді; публікації на сторінках в соціальних мережах; використання партійної символіки, зокрема, у побуті; публічні колективні заходи – як політичні, так і спортивні, розважальні, соціальні тощо. (virtuni.education.zp.ua)

В Україні на сучасному етапі основною проблемою внутрішнього PR політичних партій є недовговічність партійних брендів у державі.

Процеси купівлі та «лізингу» партій поширені лише на виборчий період [19, с. 152]. Приблизно половина зареєстрованих політичних сил не підтримує навіть формальної життєдіяльності, необхідної для виконання закону [27]. З 22 партій, які брали участь у парламентських виборах 2012 року, лише 9 брали

участь у виборах через 2 роки – у 2014 році, і лише чотири повторили цей досвід у 2019 році.

В умовах такої турбулентності політичного життя будь-яка діяльність більшості політичних партій є швидкоплинною. Зокрема, це стосується PR-діяльності. Власне, сьогодні в партійному сегменті політики найбільш затребуваними PR-послугами є дії, спрямовані безпосередньо на управління виборчими кампаніями та досягнення якомога кращих результатів на наступних виборах [6], рідше – на досягнення цілей, не пов'язаних із цим. до виборчої гонки, але й у короткий проміжок часу. перспектива. Водночас успішні довгострокові – навіть майже століття [40, с.136] - використання внутрішнього PR у корпоративному сегменті західних країн свідчить про те, що цей напрям є перспективним і для українських PR-фахівців. А робота над внутрішніми комунікаціями в політичних партіях України буде конкурентною перевагою політичних сил.

2.3. Використання сучасних інформаційних технологій у реалізації комунікаційної функції державного управління в умовах воєнного стану

В умовах потужної інформатизації, цифровізації, цифрової трансформації суспільства та економіки в Україні актуалізується проблема використання PR-технологій як чинника оптимізації комунікаційної функції державного управління. Нам потрібна нова концепція суспільного розвитку та інноваційна стратегія управління публік релейшнз, розроблена на основі чесної відкритої співпраці органів влади та суспільства, рівноправного конструктивного діалогу на основі консенсусу та взаєморозуміння.

Як зазначають дослідники (Н. Драгомирецька, К. Кандагура, А. Букач [12, с. 78]), висвітлення діяльності влади реалізує механізм, заснований на інформуванні громадськості. структур, шляхом залучення друкованих та електронних ЗМІ, через Інтернет тощо. Проте варто зазначити, що цей механізм, через надання інформації, спрямований на односторонню взаємодію, тому відсутня належна комунікація між державними органами та громадськістю.

Механізмом, який дозволяє реалізувати інтереси суспільства у владі, забезпечуючи двосторонній зв'язок та участь громадян у державному управлінні, є служби зв'язків з громадськістю, громадські об'єднання. Завдяки цьому механізму підвищується рівень сприйняття громадянами діяльності органів влади. Наразі зростає потреба у вдосконаленні механізму впливу громадян на процес ухвалення та прийняття рішень, їх реалізацію в суспільстві. Основою формування такого механізму, на нашу думку, є ефективне використання PR-технологій та їх інформаційне забезпечення. Як зазначають науковці, у цьому контексті «актуальним стає питання оволодіння основами комунікативного проектування, що дозволить суб'єктам державного управління ефективніше здійснювати аналітичні, організаційно-управлінські та консультативно-методичні функції в державному управлінні. Комунікаційні проекти для державного управління дають можливість залучати громадськість до процесів управління» [12, с. 78].

У загальному вигляді технологія трактується як комплекс різномірних компонентів (знань, методів, операцій і правил, інформації, енергії, сировини, техніко-технологічних, кадрових, організаційних та інших ресурсів), об'єднаних у загальну систему, що забезпечує найбільшу ефективність певні види діяльності.

Це специфічний механізм інновацій та розвитку – сфера цілеспрямованих зусиль (політики, менеджменту, модернізації, інтелектуального та ресурсного забезпечення), суттєво детермінована низкою чинників.

PR-технологія – це соціокомунікативна технологія, спеціальна процедура, послідовність дій (операцій), певних умов, які при виконанні призводять до заданих змін у соціальному об'єкті. Об'єктом PR-технології є соціальний простір і соціальний час, які керується через цілеспрямоване систематично організоване соціальне спілкування.

У широкому розумінні PR-технологія — це єдність певного плану, програми практичної діяльності та заходів щодо реалізації цієї програми. У вузькому сенсі або лише програма взаємопов'язаних дій (процедур і операцій) з використання соціальних комунікацій для досягнення заданого суспільно значущого результату, або комплекс дій по реалізації цієї програми.

На думку В. Кузнецова [25], PR-технології – це сукупність прийомів і методів організації взаємодії з громадськістю, спрямованих на оптимізацію реалізації цілей і завдань суб'єкта управління в конкретному просторі та часі. Особливості формування та використання цих технологій у рамках політичної системи можна розглянути (virtuni.education.zp.ua) шляхом виділення структурного, часового та процедурного аспектів.

Структурний аспект свідчить про необхідність виділення комунікативного аспекту проблемної політичної ситуації, пошуку алгоритму її вирішення, узгодженого з процесом управління цією ситуацією в цілому. Часовий аспект визначає відповідність конкретному періоду часу обраної PR-технології та доцільність її застосування в рамках певної підсистеми.

Третій аспект формує процедуру застосування обраних технологій з метою оптимізації функціонування політичної системи [25, с. 135-136].

Особливостями PR-технологій є:

1) спрямованість на конкретизацію для суспільства додаткових аргументів конкурентної пропозиції, зумовлених значущими для нього культурними, соціальними, гуманітарними та екологічними цінностями;

2) (virtuni.education.zp.ua) здатність громадськості сформувати власне уявлення про PR-об'єкт, засноване на виборі домінуючих цінностей;

3) постійність процесу передачі конкурентних переваг і вплив на формування символічних цінностей за рахунок споживання продукту чи послуги;

4) вплив на (virtuni.education.zp.ua) емоції та переживання з метою вибору дозволяє зберегти впевненість у власному виборі та корисності вчиненої дії. PR-технології умовно поділяють на дві взаємопов'язані групи: організаційні та неінформаційні, спрямовані на організацію та проведення спеціальних PR-заходів; інформаційний, орієнтований на взаємодію зі ЗМІ [53].

У сучасних умовах зв'язки з громадськістю по відношенню до державної політики стали однією з функцій управління. Інформація відіграє важливу роль в управлінні, оскільки вона пронизує всі етапи процесу управління. Це робить ще більш важливими такі питання, як забезпечення ефективного зворотного зв'язку між урядом і громадськістю, формування позитивного іміджу керівного органу, ефективний вплив на суспільне ставлення та формування громадської думки.

Інструменти зв'язків з громадськістю - це прийоми PR, які використовуються для конкретної комунікації з громадськістю. Зворотний зв'язок між органами державної влади та громадськістю дає змогу вчасно і належним чином координувати управлінську діяльність та оперативно оцінювати ефективність прийнятих рішень.

На думку науковців (О. Сосіна, О. Міхненко, Л. Литвинова), державна інформаційна політика - це "діяльність державних органів, спрямована на регулювання розвитку інформаційної сфери суспільства, не лише систем інформаційних комунікацій та ЗМІ, а й ділової, розважальної, науково-освітньої, новинної та усієї . все виробництва та відносини, пов'язані зі створенням, збереженням, обробкою, публікацією та розповсюдженням інформації в її формах" [54]. Участь громадян в обговоренні ключових соціальних, політичних та економічних питань, а також розуміння і вивчення ними інформації, одержуваної від представників органів державної влади, сприяє вибору збалансованих альтернатив під час ухвалення управлінських рішень. Як уже згадувалося, інструменти зв'язків з громадськістю також включають у себе технології зв'язків з громадськістю.

У загальному розумінні технологія - це сукупність знань, навичок і вмінь, пов'язаних із засобами і методами виконання будь-якої дії (діяльності) для досягнення поставленої мети.

Як зазначає Л. Хорішко, «у сучасних умовах процеси структурної та змістовної трансформації політичної системи, спрямовані на розкриття всіх її можливостей, забезпечення розвитку соціальної правової держави та сприяння формуванню громадянського суспільства» [64, с. 137].

На сьогодні діяльність у сфері PR в органах державної влади та ojs.ukrlogos.in.ua місцевого самоврядування в Україні регулюється нормативно-правовою базою, яка включає Конституцію України [6], Закон України «Про державну службу в Україні» [35], Закон України «Про інформацію» [41], Закон України «Про доступ до публічної інформації» [41], Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні ojs.ukrlogos.in.ua засобами масової інформації» [43], Закон України «Про захист суспільної моралі» [38], Закон України «Про звернення громадян» [39], Постанову Кабінету Міністрів України «Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади» [44] тощо.

Як зазначає А. Соснін, комунікативна сфера публік релейшнз не вичерпується традиційним, вузьким розумінням публік релейшнз. Вона передбачає активну взаємодію державних, державних і приватних управлінських структур у площині пізнавальної діяльності людей з найвищими соціальними цінностями суспільства, які визначають його духовний розвиток і технічний прогрес, зокрема, у сфері екології, етика, наука, культура. У рамках цієї комунікативної сфери встановлюються не тільки взаємовигідні зв'язки, а й гармонійні соціальні відносини, кінцевою метою яких є соціальна інтеграція суспільства та соціальні зміни на virtuni.education.zp.ua користь суспільства [54].

Державна реклама – один із видів некомерційної реклами, спрямований на формування у окремих громадян, їх об'єднань та всього населення в цілому сприятливого іміджу держави та державної політики в суспільстві (І. Буднікевич [4, с. 159].).

Комунікаційна діяльність паблік рилейшнз є (virtuni.education.zp.ua) цілісний послідовний системний процес, у реалізації якого використовуються PR-технології.

На думку В. Кузнецова [26], PR-технології це:

1) форма соціальної інженерії, обумовлена властивостями діючого суб`єкта управління, його знаннями, досвідом, духовними (virtuni.education.zp.ua) ресурсами і технічними складовими;

2) засіб інформації, джерело мотивації внутрішніх механізмів регулювання всієї системи суспільних відносин та її окремих елементів, тобто (virtuni.education.zp.ua) елемент діяльності суб`єкта управління, що виконує певні функції, технологія публічної діяльності. стосунки.

У науковому світі існують різні визначення поняття «PR-технології», «технології паблік рилейшнз», зокрема представлені в табл. 2.

Таблиця 2.

Дефініції поняття «PR-технології» («технології зв`язків із громадськістю»)

Автори	Тлумачення
Д. Гавра [8]	«PR-технологія – це реалізована засобами PR соціальнокомунікативна технологія керування зовнішніми й внутрішніми комунікаціями базисного суб`єкта PR з його цільовими спільнотами»
Н. Драгомирецька, К. Кандагура, А. Букач [12]	PR («паблік рилейшнз») – напрямок комунікативної діяльності, що формується як теорія і як практична технологія

В. Кузнецов [26]

Технології зв'язків із громадськістю – це сукупність послідовно застосовуваних процедур, прийомів і способів діяльності з (virtuni.education.zp.ua) організації зв'язків із громадськістю, спрямованих на найбільш оптимальну й ефективну реалізацію цілей і завдань суб'єкта керування в певний час і в певному місці. Технології (virtuni.education.zp.ua) і (virtuni.education.zp.ua) зв'язків із громадськістю встановлюються лише тоді, коли в процесі досягнення мети складається певна послідовність операцій, що фіксує черговість застосування певних прийомів і засобів досягнення конкретної мети. Технології зв'язків із громадськістю – це й процес застосування прийомів, спрямованих на досягнення конкретної мети, і результат цей діяльності (library.nuft.edu.ua)

Джерело: узагальнено [64].

На наш погляд, технологія PR - це технологія соціальної комунікації, сукупність методів, прийомів і способів діяльності, що реалізуються засобами PR з метою впливу на громадську думку; технологія PR передбачає низку етапів реалізації: постановка проблем, цілей і завдань; визначення цільових груп і каналів інформації; визначення основних етапів розв'язання проблеми; визначення громадської розробка звернення; формування бюджету проєкту; спілкування з громадськістю; моніторинг; аналіз і самооцінка власної діяльності; побудова майбутнього проєкту; формування бюджету проєкту.

Функціональна спрямованість зв'язків з громадськістю полягає у встановленні порозуміння та конструктивного діалогу між органами державної влади та громадянами, забезпеченні довіри до державної політики, формуванні позитивного іміджу та репутації органів державної влади у свідомості громадян, плануванні та реалізації програм зв'язків з громадськістю, визначенні їхньої

ефективності у впливі на громадську думку та консультуванні органів державної влади з питань їхньої політики, діяльності та комунікації з громадськістю, а також в їхньому розвитку. Нижче перелічено деякі ключові сфери громадської думки.

Громадська думка - це свого роду політичний інструмент, оскільки її формування є (крім усього іншого) сферою боротьби за владу.

Як зазначає А. Коврига, «громадська думка — це сукупність думок індивідів щодо спільної проблеми, що зачіпає інтереси певної групи людей. Іншими словами, консенсус випливає з подібного ставлення людей до цього питання» [19, с. 111]. Через інформаційно-комунікаційну функцію «вирівнюються відмінності в попередній (первинній) обізнаності партнерів. Можна стверджувати, що ця функція є основою державно-громадського діалогу» [9, с. 7].

Науковець Є. Ромат так визначає систему публічно-управлінських комунікацій: це комплекс міжособистісних діалогових комунікацій у малих групах, публічних, організаційних та масових комунікацій, що є елементом системи публічного управління та забезпечує комунікації суб'єктів управління зі своїми аудиторія [47, с. 161].

Як зазначає Д. Істон, важливий зворотній зв'язок між владою та суспільством, оскільки «це да (virtuni.education.zp.ua)є (virtuni.education.zp.ua) йому можливість поглинати зовнішні впливи, одночасно трансформуючи середовище за допомогою специфічних методів ефективною двосторонньою взаємодією та обміну інформацією (virtuni.education.zp.ua)єю» (virtuni.education.zp.ua) [18].

Як зазначив Ю. Гаврилечко зазначає, що «саме принцип доступу широкої громадськості до державної інформації дає підстави говорити не лише про відкритість і прозорість процесу прийняття державними органами рішень, а й водночас впливає на створення позитивного іміджу **органів державної влади (virtuni.education.zp.ua)** у представників цільових аудиторій» [9, с. 9].

За словами Л. Хорішко, «залежно від конкретного етапу функціонування політичної системи доцільно використовувати відповідну модель PR-практик, яка орієнтована на певні PR-технології, спрямовані на активізацію громадськості щодо поінформованості про запропоновані програми розвитку, можливості активного залучення (разом із політичними проектами) у діяльність із здійснення змістовних перетворень політичної системи» [64, с. 141-142].
Сутність і спрямованість PR-технологій в державному управлінні розкривається через функції, серед яких ключова роль **належить комунікативній функції**, яка забезпечує двосторонній зв'язок між органами **державної влади та громадськістю** (табл. 3).

Таблиця 3

Характеристика комунікаційної функції в державному управлінні

Дослідники 1	Зміст і сутність функції 2
А. Халецький [62]	Сприяння державі у розв'язанні об'єктивних суперечностей між плюралізмом політичної сфери суспільства й цілісністю державної влади
Е. Манс [69]	Побудова довіри (практика прозорості та консенсусу; наявність високого емоційного інтелекту ; завоювання довіри тих, для кого служать державні адміністратори й для кого вони працюють); виявлення бар'єрів (перешкоди для роботи державних

	<p>адміністраторів при спілкуванні, обговоренні, прийнятті рішень тощо); досягнення консенсусу (розуміння перешкод на шляху до ефективної роботи, оскільки мають навички «активного слухання»; створення умов для того, щоб інші відчували себе залученими до процесу, навіть якщо вони не беруть участі безпосередньо; переконання та формування одностайності з тих, хто не сприймає певні рішення або пропозиції); посилення команди (комунікація має стати джерелом інформації та залучення членів команди до ефективної праці); персоналізація (спрямування повідомлення ефективним та відповідним чином (virtuni.education.zp.ua)): (virtuni.education.zp.ua) персонально кожному)</p>
Ю. Гаврилечко [9, с. 9]	<p>Забезпечення діалогового характеру комунікацій суб`єкта управління (органу державної влади), з одного боку, та його цільових аудиторій – з іншого (virtuni.education.zp.ua)</p>

Джерело: узагальнено [64].

На думку зарубіжних експертів у сфері комунікації в державному управлінні [70], PR-технології допомагають підтримувати позитивний імідж організації через взаємодію з медіа-агенціями, цільовими групами тощо. Крім того, державні адміністратори повинні розробляти комунікаційні стратегії для великих державних організацій та установ у державному секторі. Вони повинні швидко мислити в мінливих ситуаціях, повинні швидко оцінювати будь-яку ситуацію і швидко реагувати належним чином.

В Україні, як зазначає В. Бебик, «перший етап формування національного (virtuni.education.zp.ua) корпусу служб зв'язків з громадськістю завершився у 1995 р. Він характеризувався кількісним насиченням кадрового складу прес-

служб та інших служб, які виконують функції зв'язків з громадськістю. зі спеціалістами» [38, с. 47].

Як зазначає В. Королько, в контексті демократичних реформ необхідна можливість партнерства влади та суспільства, що зумовлює прагнення отримати однакову практичну користь від PR-комунікацій як для влади, так і для суспільства. Використовується так звана двостороння симетрична комунікація технологія взаємодії влади та суспільства, що характеризується повним усвідомленням (virtuni.education.zp.ua) суб'єктом PR-діяльності необхідності взаємодії з суспільством та взаємовпливом зовнішнього соціального середовища та повноваження. Метою PR-діяльності є взаємна вигода влади та громадськості («симетрія»); широке використання практики ведення переговорів, підписання угод, стратегій вирішення конфліктів, що призводить до модифікації позицій, думок і поведінки як громадськості, так і влади; акцент у функціях PR-спеціалістів робиться на дослідницьку та консультативну діяльність [23].

Таким чином, стрімкий розвиток інформаційного суспільства викликав необхідність у новому виді діяльності - зв'язках з громадськістю, що почав активно розвиватися на початку 20 століття і підвищив вимоги до управління інформацією, яка надходить від органів державної влади до широкої громадськості. Зростає потреба в удосконаленні стратегій комунікаційної діяльності державних органів з громадськістю та планів завдань щодо реалізації цих стратегій.

РОЗДІЛ 3.

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В УМОВАХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

3.1. Шляхи оптимізації внутрішніх зв'язків із громадськістю як чинник вдосконалення комунікаційного механізму державного управління в умовах загроз національній безпеці.

Одним із ключових аспектів адміністративної реформи в Україні є вдосконалення комунікаційних механізмів державного регулювання публічної інформації та оновлення концепції внутрішнього управління публічною інформацією як чинника забезпечення сталої взаємодії між органами влади та громадянами.

З розвитком громадянського суспільства ефективна комунікація між органами державної влади та громадянами стає дедалі важливішою. Усвідомлення суспільством характеру соціально-економічних процесів, що відбуваються в країні, та участь громадян є запорукою модернізації країни та успіху державних реформ. Це підкреслює необхідність побудови ефективних відносин між державою і суспільством та встановлення тривалого конструктивного діалогу між ними. Тому стратегія публічності державної політики має бути заснована на принципах відкритості та прозорості, щоб забезпечити суспільство своєчасною та важливою (virtuni.education.zp.ua) інформацією про діяльність органів державної влади. Відкритість і прозорість державних інституцій, рівноправне партнерство та залучення громадян до формування й реалізації національної та регіональної політики є ключовими питаннями для розвитку України як європейської демократії, а активна участь

громадян у цьому процесі сприяє підвищенню ефективності управління та довіри суспільства до влади.

Проблемі зв'язків влади з громадськістю, використання інформації та комунікації, у тому числі в державному управлінні (virtuni.education.zp.ua), присвячено наукові дослідження Н. Агафонові (сутність зв'язків з громадськістю в системі публічного управління [1]), Л. Балабанові (теоретичні засади публік релейшнз [2]), В. Водолазького (формування зв'язків з громадськістю в органах місцевого самоврядування [7]), Н. Драгомирецької (комунікативна діяльність у державному управлінні [12]), О. Ковриги (взаємодія органів державної влади з громадськістю в системі державного управління України [19]), С. Колоска (зв'язки з громадськістю у формуванні іміджу органів державного управління [20]), А. Кохан (державна комунікативна політика – механізм ефективної діяльності інституту публічної влади в Україні [24]), В. Моїсєєва (практика публік релейшнз [30]), Г. Почепцова (стратегічні комунікації в політиці, бізнесі та державному управлінні [33]), І. Слісаренка (публік релейшнз у системі комунікації та управління [48]), Д. Терещенко (організаційно-правове забезпечення комунікативної діяльності місцевих органів влади [57]), С. Тимофєєва (зв'язки органів публічного управління з громадськістю як важливий елемент розбудови громадянського суспільства [58; 59]), Л. Ткач (зв'язки з громадськістю як феномен управління інформаційними процесами [60]) та ін.

В умовах розбудови демократичного суспільства й оновлення системи державного управління особливої актуальності набуває проблема комунікативних технологій як ефективного управлінського інструменту. Таким інструментом стали сучасні засоби комунікативної взаємодії, зокрема технології PR-комунікацій, впровадження яких передбачає прямий і зворотній зв'язок між органами влади та суспільством.

Паблік рилейшнз – це «функція управління, покликана оцінювати ставлення публіки, ідентифікувати політику і дії приватної особи або організації стосовно громадських інтересів і виконану програму діяльності, спрямовану на досягнення розуміння і сприйняття її масами» (В. Королько [22, с. 120]).

У цьому контексті доречно буде послуговуватися поняттям «публічна політика», яке «невід’ємно пов’язане з функціонуванням демократичної громадськості, це пов’язується з тим (virtuni.education.zp.ua), що публічна політика забезпечує відкритість і прозорість дій влади та можливість громадян впливати на процеси розробки і впровадження державних рішень» (О. Шпортько [67, с. 93]).

Нам імпонує думка О. Шпортька, який підкреслює, що «найважливішою умовою існування демократії є публічність політики, тобто гласність і відкритість будь-якої політичної дії, це зумовлено тим, що громадяни мають право знати про дії та наміри політичних сил, органів державної влади, вони повинні впливати на процеси створення і реалізації законів, якість роботи державного апарату, рівень освіченості і громадянської самосвідомості політиків, які приймають політичні рішення. Так вони можуть реалізувати задекларовану державою тезу про те, що український народ є господарем своєї країни» [67, с. 94].

Як справедливо стверджує В. Моїсєєв, управління в державній сфері безпосередньо пов’язується з інформаційною діяльністю, і від її якості залежить не лише ефективність керівництва державою, але й її безпека [30].

Управління – це процес щодо досягнення поставлених завдань, виконання основних функцій, покладених на зв’язки з громадськістю; це сукупність прийомів, способів управлінської діяльності на різних стадіях: з моменту передачі інформації, реакція аудиторії, рівень сприйняття, маніпулювання,

навіювання, просто інформування [13, с. 66]. Іншими словами, йдеться про державно-управлінську комунікацію.

Державно-управлінську комунікацію розуміють як «процес передачі політичної інформації, завдяки якому вона циркулює від однієї частини політичної системи до іншої та між політичною системою й соціальною системою <...> відбувається безперервний процес обміну інформацією між індивідами та групами на всіх рівнях» (Р. Шварценберг [66, с. 174]).

На думку німецького вченого К. Дойча, державно-управлінська комунікація є «нервовою системою державного управління, оскільки виступає визначальним фактором, що зумовлює поведінку та діяльність людей у процесах формування й реалізації державної політики» [94, с. 69].

Як зазначає А. Кохан, «у сучасних умовах суспільного розвитку державно-управлінська комунікація є важливим інструментом демократизації процесів реалізації державної політики. У цьому напрямі особливої ваги набуває встановлення зворотного зв'язку з громадськістю, публічного діалогу, партнерських стосунків органів влади та інститутів громадянського суспільства, підвищення ефективності механізму залучення громадськості до розроблення та реалізації державної політики, налагодження системності у здійсненні політичних комунікацій, розробка Закону про державну комунікативну політику – питання першочергової ваги, від яких залежатимуть усі подальші дії влади» [19, с. 31].

Комунікативна діяльність органів державної влади є ефективною, якщо вона сприймається і відповідно реалізується громадськістю. Виконання чи невиконання рішення залежить від його виконавців (органів влади) та участі громадськості у прийнятті рішення. Існують такі принципи демократичного управління: участь громадськості; прозорість; доступ до інформації та

відповідальність» [12, с. 77]. Паблік рілейшнз, як зазначають дослідники (Л. Ткач, К. Прокоф'єва, А. Ходаковська), безумовно, є феноменом сучасного суспільства, яке на основі високорозвинутих інформаційно-комунікаційних технологій створює принципово нові можливості для контролю інформації. і вплив на суспільну свідомість» [60, с. 67].

Як зазначає І. Слісаренко, паблік рілейшнз – це «функція управління, яка забезпечує формування та аналіз суспільних настроїв, узгодження політики організації чи особи з суспільними інтересами, сприяє реалізації програми дій, спрямованих на досягнення суспільного розуміння та схвалення» [48, с . 95]. Зв'язки з громадськістю мають відчутний вплив на досягнення стратегічних цілей організації [68]. У системі органів державної влади виділяють дві інформаційно-комунікаційні системи:

1) спеціальні контакти, обмін документами, функціонування електронних засобів зв'язку тощо;

2) зовнішні (комунікації місцевої влади з уповноваженими органами, наприклад, для райдержадміністрацій – облдержадміністрації, для облдержадміністрацій – виконавчі органи центрального рівня, а також різні громадські групи) (А. Мельник, А. Васіна, Н. Кривокульська [23]).

Система управління інформаційно-комунікаційною діяльністю органів державної влади безпосередньо складається з місцевих органів влади та опосередковано – з громадськості (населення, підприємницьких структур, громадських організацій, соціальних груп, які можуть істотно впливати на процес прийняття управлінських рішень) [57].

За словами Н. Пономарьова, «комунікації влади є в певному сенсі завершальною ланкою в ланцюзі безперервних політичних комунікацій. Політичний суб'єкт, який ще не прийшов до влади, проводить безперервну

політичну кампанію, яка з наближенням виборів плавно переходить у виборчу кампанію, з офіційної дати їх початку - у виборчу кампанію, а після отримання влади - перетворюватиметься в комунікації влади. Підвищення інформаційно-комунікаційної ефективності органів державної влади стало таким же важливим, як і вдосконалення їх регуляторної діяльності» [32, с. 27].

За словами Н. Агафонові, «у моделі менеджменту стратегія паблік рилейшнз базується на рівноправному партнерстві держави та суспільства. У ході партнерського діалогу, в якому домінує інтерес громадянського суспільства, відбувається трансформація громадської думки (об'єкта взаємодії). Ця модель поширена в демократичних державах з розвиненим громадянським суспільством» [1, с. 24].

У сфері паблік рилейшнз в державному управлінні об'єктом є громадськість, на яку власне і спрямований (virtuni.education.zp.ua) вплив влади з метою формування в неї позитивної громадської думки.

На думку В. Водолазького, «наїефективніший вплив на громадську думку з точки зору підвищення авторитету місцевої влади здійснюють такі форми PR, які можуть забезпечити збалансований двосторонній комунікаційний процес. Серед них певних набувають проведення обговорень та врахування громадської думки громадян при розробці та прийнятті бюджету, вивчення громадської думки та врахування її в процесі прийняття найважливіших організаційних рішень муніципальними органами тощо. важливість». [7, с. 10].

Паблік рилейшнз у системі державного управління поділяють на внутрішні та зовнішні комунікації, перші спрямовані на налагодження взаємодії органів державної влади з громадянами.

Внутрішні та зовнішні відносини системи державного управління складають основу ідентифікованої комунікаційної мережі:

«1) у рамках діяльності органів виконавчої влади, а саме:

– під час здійснення повноважень щодо керованих об'єктів зовнішнього суспільного (економічного, соціального тощо) середовища;

- при здійсненні місцевими державними адміністраціями повноважень органів місцевого самоврядування, делегованих відповідними місцевими радами, незважаючи на те, що ці повноваження спочатку не належать самій виконавчій владі;

- під час керівництва діяльністю нижчих органів вищими органами виконавчої влади;

- під час керівництва роботою державних службовців в апараті кожного органу виконавчої влади;

2) поза межами діяльності органів виконавчої влади, а саме:

- всередині апаратів будь-яких інших (крім органів виконавчої влади) органів державної влади - від їх керівників по відношенню до інших службовців (наприклад, в апаратах парламенту, судів, органів тощо);

- на державних підприємствах, в установах і організаціях - від їх адміністрацій щодо решти працівників;

– з боку тих чи інших суб'єктів, уповноважених державою на управління корпоративними правами держави;

- з боку різноманітних дорадчих і дорадчих органів, утворених державними органами (наприклад, Президентом України), у частині реалізації організаційно-розпорядчих повноважень, наданих їм іншими органами, посадовими особами» [10, с. 15].

Дослідники Л. Балабанова та Д. Савельєва [2] виділила такі групи засобів публік рілейшнз у контексті державного управління: «1) засоби опосередкованої масової інформації – прес-релізи, прес-анонси, факти, статті, коментарі тощо в контактi зі ЗМІ); 2) публічні виступи та річні звіти; 3) спеціальні заходи (брифінги, конференції, прийоми, презентації, дні відкритих дверей, семінари, круглі столи тощо); 4) засоби підтримки (виставки, блоги, сторінки в соціальних мережах, інтерактивність веб-сайтів тощо); 5) внутрішні засоби (листки новин, інформаційні бюлетені, інформаційні стенди, оголошення, наради (конференції) з керівництвом тощо)» [2, с. 88].

В адміністративних системах функціонування механізмів інтернет-опосередкованої взаємодії між органами державної влади та громадянами покликане наповнити віртуальний простір інформацією про діяльність органів державної влади. Інтерактивність, яка гарантує двосторонню взаємодію, що є суттєвою характеристикою електронних каналів взаємодії, не береться до уваги. Офіційні сайти державних органів можуть, однак, мати добровільну реєстрацію відвідувачів для підтримки статистики відвідуваності та функцій зворотного зв'язку. Однак організація веб-конференцій, веб-форумів та онлайн-діалогів між представниками влади та громадськості все ще перебуває на досить низькому рівні, а електронна взаємодія через інтернет виходить за межі надання інформації про результати діяльності органів влади, тож механізми взаємодії влади та громадськості функціонують як основний недолік у їхньому функціонуванні [5, с. 88].

Поступово, в ході позитивної взаємодії між урядом і громадськістю, остання може стати суб'єктом зворотного зв'язку. Як правило, суб'єктами відносин між державою і суспільством є органи державної влади та організації місцевого самоврядування [49].

Науковці виділяють два типи суб'єктів у сфері зв'язків з громадськістю: окрему особу (прес-секретаря) та спеціально створені для здійснення зв'язків з громадськістю підрозділи – прес-служби (Ф. Шарков [65, с. 20]).

Як зазначає С. Колосок, паблік рилейшнз – це «постійний комунікативно-психологічний прямий і зворотний контакт керівних органів будь-якої системи з громадськістю з метою створення, формування та функціонування позитивного іміджу менеджменту, що впливає на виникнення сприятливого середовища для взаємодії обох сторін» [20, с. 7].

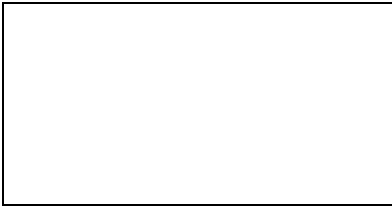
На думку А. Ковриги, «прозорість влади є однією з основних засад функціонування правової держави, яка забезпечує участь громадськості у формуванні та реалізації державної політики, її вплив на всі етапи процесу прийняття державних рішень», а також відкритий доступ до повної об'єктивної та достовірної інформації, якою володіють органи влади (публічної інформації). Його ефективність залежить від якості інформування громадськості про діяльність органів влади» [19, с. 111-112].

Запропоновано механізм функціонування зв'язків з громадськістю в системі державного управління, який показує вплив внутрішніх та зовнішніх PR-інструментів на формування громадської думки та її подальший вплив на ефективність діяльності органів державної влади (рис. 1), що є представлено як сукупність впливу на формування громадської (virtuni.education.zp.ua) думки внутрішніх піар-інструментів (особисті зустрічі представників структурних підрозділів; внутрішня періодика, публікації на сторінках у соціальних мережах, месенджери; колективне навчання та підвищення кваліфікації; публічні колективні заходи (робочі, спортивні, розважальні, соціальні тощо); інформування працівників та роз'яснення різних аспектів діяльності установи, мотивація та залучення до роботи; стимулювання підтримки діяльності органів влади), а також інструменти зовнішнього PR (презентація власної діяльності);

участь у громадських заходах; благодійність; ЗМІ; засоби Інтернету (соціальні мережі); зустрічі з громадянами тощо Вплив оцінювався з урахуванням ознак громадської думки для зв'язків з громадськістю: спрямованість; інтенсивність; стабільність; інформаційна насиченість; соціальна підтримка.

Рис. 1. Механізм функціонування зв'язків з громадськістю в системі державного управління (вдосконалено автором)

інформаційна насиченість – обсяг знань, якими володіють респонденти;
соціальна підтримка – показник впевненості людини в соціальній підтримці

Реалізація їх діяльності з урахуванням громадської думки дозволить органам державної влади не лише підняти власний імідж, а й імідж країни в цілому.

3.2. Державне регулювання механізмів медіакомунікації в контексті формування громадської думки та інформаційної безпеки в умовах воєнного стану

У контексті державного управління ЗМІ є важливим інструментом у процесі забезпечення населення необхідною інформацією, що дозволяє свідомо формувати громадську думку, робити правильний вибір на основі конкретних достовірних фактів тощо. Крім того, ми живемо в інформаційне суспільство, тому наше повсякденне життя тісно пов'язане із засобами масової інформації. Поки що кожна людина є свідком появи все нових і нових медіа з використанням технологій, які ще вчора здавалися казковими» [50]. Формування інформаційного суспільства впливає на реалізацію державної політики національної безпеки, зокрема інформаційної.

Державне регулювання механізмів комунікації ЗМІ в контексті формування громадської думки та інформаційної безпеки України відбувається відповідно до законодавчих актів, зокрема таких як: Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» 1992 р.); Закон України "Про звернення громадян" (Про звернення громадян, 1996 р.); Закон України «Про інформацію» (Про інформацію, 1992), Закон України «Про державну

службу» (Про державну службу, 2016), Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування». в Україні засобами масової інформації» (Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації, 1998 р.). Однією з важливих складових діяльності органів державної влади у сфері зв'язків з громадськістю є робота із засобами масової інформації.

Добре відомо, що засоби масової інформації справляють значний вплив на ефективну взаємодію держави і суспільства, виступаючи в ролі своєрідного посередника. Це пов'язано з тим, що своєчасна (virtuni.education.zp.ua), відкрита та прозора суспільна інформація через ЗМІ сприяє формуванню позитивного образу державних установ у суспільній свідомості.

З цією метою органи державної влади проводять інформаційні кампанії для інформування населення про нові, наявні чи плановані державні політики або їх зміни; поширюють інформацію про державні програми та послуги або їх зміни; передають наукову, медичну та профілактичну інформацію; забезпечують прозорість та відкритість діяльності органів державної влади. інформаційна підтримка з метою [6] (Комунікації державного органу).

Вплив на суспільну свідомість, як відомо, ефективний за умови використання спеціальних інформаційних технологій. «Одним із проявів застосування цього методу є потужний тимчасовий тиск на суб'єктів управління національною безпекою, який не залишає їм часу для прийняття виваженого рішення, яке відповідає українським національним інтересам. Тому досягнення певних геополітичних та інших важливих цілей можливе за допомогою невійськових методів» [44].

Як зазначають науковці, «прозорість влади є одним із основних принципів функціонування правової держави, що забезпечує участь громадськості у формуванні та реалізації державної політики, її вплив на всі етапи процесу прийняття державних рішень, як а також відкритий доступ до повної об'єктивної та достовірної інформації. перебувають у власності органів влади (публічна інформація). Його ефективність залежить від якості інформування громадськості про діяльність органів влади» [24].

Термін «медіа» в загальному, глобальному розумінні — це предмети, обладнання та матеріали, які передають певну інформацію за допомогою слів, зображень і звуків, а також дозволяють виконувати певні дії інтелектуального та ручного характеру [35].

За словами А. Федорова, медіа — це «засоби (масової) комунікації — технічні засоби створення, запису, копіювання, тиражування, зберігання, розповсюдження, сприйняття інформації та обміну нею між суб'єктом (автором медіатексту) та об'єктом (масова аудиторія)»[83].

Володіння інформацією в сучасних умовах глобалізації є надзвичайно важливим, адже хто володіє інформацією, той володіє світом. Інформація є потужним двигуном суспільного життя. «Найбільшою цінністю можна назвати управлінську інформацію – дані про діяльність органів влади, прийняття ними відповідальних рішень та їх реалізацію, а також реалізацію державної політики. Важливість зумовлена тим, що в процесі управління, чи то державні органи чи органи місцевого самоврядування накопичується колосальний обсяг інформації. Ця інформація має нормативно-правовий, адміністративний, контрольний та інший характер, а її вільний доступ відкриває широкі перспективи не лише для громадськості, а й для самих органів державної влади. Громадськість, яка бачить відкритість керівництва, починає більше довіряти та йти вперед, а влада має можливість отримати конструктивні рекомендації та схвалення від мас. У

результаті створюються оптимальні умови для політичної стабільності на всіх рівнях і перспективи розвитку»[78].

У широкому розумінні будь-яка знакова система, закріплена в певній формі, є носієм, наприклад, усна мова, зображення або друкований текст. Проте під медіа зазвичай розуміють технічні засоби та канали (virtuni.education.zp.ua) комунікації, такі як радіо, телебачення, Інтернет, розповсюдження знімних носіїв інформації, які утворюють особливе комунікаційне середовище. Електронні медіа, які використовуються комп'ютерними та мережевими технологіями, класифікуються як «нові медіа» (Lister Martin, Dovey Jon, Giddings Seth, Grant Iain, Kelly Kieran, 2009).

Поняття «медіа» вперше було використано у ХХ ст. канадським вченим М. Маклюеном у значенні «засіб комунікації». Цікаво, що засобами спілкування вчений вважав усе, що впливає на життя людини, її світогляд, спілкування, наприклад, рекламу, фотографії, книги, одяг тощо.

Другою складовою поняття «медіакомунікації» є термін «комунікація», який має різні визначення, зокрема: «форма обміну інформацією між суб'єктами соціальної структури з метою реалізації їх потенціалу, а також сукупність засоби, призначені для цієї мети, будемо називати в наших репрезентативних системах (засобах) комунікаціями» [16]; «процес передачі, обміну політичною інформацією, структурування політичної діяльності та надання їй нового значення, формує громадську думку та політичну соціалізацію громадян, приймаючи врахування їхніх потреб та інтересів» [49]; «передача та прийом інформації, розпоряджень, емоцій, джерело життя будь-якої організації, оскільки однією з найважливіших цілей комунікації є здійснення субординації та координації різних елементів організації»[19].

У системі державного управління комунікація розглядається як процес, основною функцією якого є встановлення конструктивного діалогу, побудованого на довірі між державою та громадськістю. Адже метою державної комунікації є інформування громадськості через ЗМІ про діяльність органів державної влади з метою реалізації загальнодержавної політики в цілому.

У цьому контексті актуальним у сучасних умовах є процес медіаосвіти громадян, що трактується, зокрема, таким чином (virtuni.education.zp.ua):

- є «частиною основних прав кожного громадянина в кожній країні світу на свободу вираження поглядів і доступ до інформації; інструмент розвитку та дотримання демократії»[40];

- це «процес навчання та самонавчання особистості засобами масової комунікації»[47];

– це «процес розвитку особистості за допомогою та на матеріалі засобів масової комунікації (ЗМІ) з метою формування культури спілкування із ЗМІ, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, навичок повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу. та оцінка медіатекстів» [83].

Мета медіаосвіти, як зазначає Л. Петрик, «навчити людину розуміти та брати участь у медіакультурному середовищі, що її оточує» [48].

У нашій державі прийнято «Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні» з метою «забезпечення комплексної підготовки дітей та молоді до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною медіасистемою, формування медіасвідомості, медіаграмотності та медіакомпетентність учнів відповідно до їхніх вікових та індивідуальних особливостей. У документі зазначено, що медіаосвіта – це частина освітнього процесу, спрямована на формування медіакультури суспільства, підготовку особистості до взаємодії із сучасною

системою ЗМІ з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій» [27]. Держава також дбає про забезпечення медіаграмотності громадян як результату формування в людини вмінь працювати з інформацією (збирати, аналізувати, критично оцінювати), точно й доцільно її опрацьовувати та застосовувати.

Основними принципами медіаграмотності є: формування засобами ЗМІ реальності, в якій ми живемо та сприймаємо світ; створення уявлення про світ і формування наших уявлень про реальний світ через медіапродукти; відображення медіапродуктом не реального світу (virtuni.education.zp.ua), а індивідуальних суб'єктивних уявлень про нього; формування за допомогою медіа уявлення про ті явища, які підтримують будь-які медіа з боку комерції, і цей підтекст впливає на зміст медіапродукту, а також на його якість.

Створення медіапродукту – це насамперед бізнес, який має приносити прибуток; індивідуальне розуміння реципієнтами змісту медіаповідомлень, власна інтерпретація крізь призму особистих інтересів, потреб, схильностей, уявлень, життєвого досвіду; відображення медійних повідомлень ідеології та інформації про певні життєві цінності; створення засобами ЗМІ уявлення про «прекрасне»; формування смаків і життєвої філософії споживачів інформації; вплив на політичну ситуацію та певні соціальні зміни в суспільстві; спонукання через медіаповідомлення аналізувати події, що відбуваються у світі; залежність змісту інформації від виду ЗМІ, оскільки вони по-різному передають її, що дозволяє реципієнтам ознайомитися з різними поглядами на проблему, проаналізувати їх і сформуванати власну думку; унікальність медіапродукту – в його естетичному сенсі, який допоможе викликати емоційний інтелект у реципієнта від отриманого повідомлення та способу його доставки» [40].

Вирішення комплексної проблеми інформаційної безпеки дозволить як захистити інтереси суспільства і держави, так і гарантувати права громадян на отримання вичерпної, об'єктивної та якісної інформації [44].

Адже «недостатній контроль з боку держави за дотриманням законів України політичними силами, ЗМІ та фізичними особами, які здійснюють підприємницьку діяльність в інформаційній сфері, призводить до того, що нині непоодинокі випадки надання ефірного часу телерадіо програми, спрямовані на знищення моральних цінностей, свідомості української нації»[44].

Інформаційна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки і розглядається як пріоритетна функція держави. Інформаційна безпека, з одного боку, передбачає забезпечення якісного всебічного інформування громадян і вільного доступу до різноманітних джерел інформації, а з іншого – контроль за нерозповсюдженням дезінформації, сприяння доброчесності суспільства, збереження інформації. суверенітету, протидії негативним інформаційно-психологічним пропагандистським впливам та захисту національного інформаційного простору від маніпуляцій, інформаційних воєн та операцій[70].

Це особливо важливо в сучасних умовах, коли з 2014 року окремі території Донецької та Луганської областей вийшли з-під контролю української влади. Під впливом цих та подій, що їм передували, під загрозою опинилася інформаційна безпека України, зокрема внутрішнього інформаційного простору, оскільки на нього намагаються впливати зовнішні негативно-пропагандистські та маніпулятивні фактори. Під інформаційною безпекою слід розуміти такий стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якого унеможливлено заподіяння шкоди внаслідок неповноти, несвоєчасності та недостовірності інформації, що поширюється, порушення її цілісності та доступності, інформаційної безпеки. несанкціоноване поширення інформації з обмеженим доступом, а також з - за

негативної інформації. вплив та навмисне спричинення негативних наслідків використання інформаційних технологій [28].

Проблему інформаційної безпеки можна розглядати в трьох аспектах:

- захист самої інформації;
- контроль над національним інформаційним простором;
- інформаційне забезпечення на належному рівні органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських організацій, суб'єктів приватного права.

Захист інформації передбачає систему заходів, спрямованих на попередження несанкціонованого доступу до інформації, її несанкціонованої зміни, втрати, знищення, порушення цілісності тощо. Рівень достатності інформаційного забезпечення державних органів і неурядових організацій і фірм визначається виходячи з їх потреб в інформації для прийняття рішень у кожному конкретному випадку. Крім того, проблеми, пов'язані з інформаційною безпекою, можуть істотно відрізнятися для різних категорій суб'єктів; інформаційна безпека не обмежується захистом інформації [10].

Це, по-перше, дотримання вимог чинного законодавства щодо неприпустимості зловживань свободою ЗМІ, недопущення закликів до насильницької зміни конституційного ладу та захоплення влади, порушення територіальної цілісності держави. , пропаганда війни, насильства, жорстокості, розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, суспільства, по-друге, запобігання розміщенню відомостей, що становлять державну таємницю, інформації з обмеженим доступом, як а також інші форми організації інформації інформаційні загрози - сукупність факторів, що створюють небезпеку порушення конституційних прав і свобод

особи, державної таємниці, збереження важливої для суспільства інформації шляхом несанкціонованого розповсюдження, втрати, спотворення, підробки, знищення, модифікація, копіювання, блокування інформації тощо [23].

У контексті безпеки слід згадати і безпеку журналістів.

Так, у січні 2020 року відбулися парламентські слухання на тему: «Безпека діяльності журналістів в Україні: стан, проблеми та шляхи їх вирішення», на яких було зазначено:

- наявність високого рівня фізичної агресії щодо журналістів (зокрема, погроз щодо них під час виконання ними професійних обов'язків);

- відсутність ефективного розслідування злочинів, вчинених проти працівників ЗМІ, а у разі встановлення винних – відсутність належного покарання **судами**;

– **системне небажання влади вирішувати проблеми безкарності, ігнорування справедливих вимог журналістської (virtuni.education.zp.ua) спільноти та, як наслідок, низький рівень довіри журналістів до уповноважених державних органів щодо можливості їх захисту та справедливого покарання злочинців**;

– неефективність існуючих форм взаємодії ЗМІ з правоохоронними органами, з органами державної влади та місцевого самоврядування [60]. Відповідно до «Доктрини інформаційної безпеки України» пріоритетами державної політики у цій сфері мають бути:

– створення інтегрованої системи оцінки інформаційних загроз та оперативного реагування на них;

- законодавче врегулювання механізму виявлення, фіксації, блокування та видалення з інформаційного простору держави інформації, що загрожує життю

та здоров'ю громадян, пропагує війну, міжнаціональну та релігійну ворожнечу, зміни конституційного ладу тощо.;

- регулювання роботи підприємств зв'язку, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів (virtuni.education.zp.ua); створення та розвиток структур, відповідальних за інформаційно-психологічну безпеку;

– розвиток і захист технологічної інфраструктури для забезпечення інформаційної безпеки;

– розвиток цифрового мовлення, забезпечення повного покриття території України цифровим мовленням;

– розвиток механізмів взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства для протидії інформаційній агресії проти України;

– недопущення використання інформаційного простору в деструктивних цілях або для дій, спрямованих на дискредитацію нашої країни на міжнародному рівні [61].

Основна роль у реалізації цієї доктрини покладається на Міністерство інформаційної політики України, яке має забезпечити:

– моніторинг засобів масової інформації та публічних ресурсів вітчизняного сегменту мережі Інтернет з метою виявлення інформації, поширення якої в Україні заборонено;

– моніторинг загроз національним інтересам та національній безпеці в інформаційній сфері;

– формування актуальних пріоритетів державної інформаційної політики, контроль за їх виконанням;

- координація діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади у сфері забезпечення інформаційного суверенітету України, урядового зв'язку;

- здійснювати кризові комунікації, зокрема, під час проведення антитерористичної операції та в особливий період;

- вживати заходів в інформаційній сфері щодо запровадження правових режимів надзвичайного чи воєнного стану;

- розробляти та впроваджувати стратегії інформаційного забезпечення процесу звільнення та реінтеграції тимчасово окупованих територій;

- розробити та запровадити єдині стандарти підготовки фахівців у сфері урядового зв'язку для потреб органів державної влади [61].

За результатами Парламентських слухань було надано ряд рекомендацій медійним та громадським організаціям журналістів, якто:

- посилити роль журналістської громадськості у підвищенні рівня інформаційно-правової культури журналістів і працівників засобів масової інформації та формуванні середовища, дотриманні ними принципів професійної етики;

- закликати журналістів ефективніше відстоювати свої професійні права та домагатися притягнення до відповідальності осіб, які на них посягають;

- розвивати діалог із правоохоронними органами, зокрема долучитися до вдосконалення методичних рекомендацій щодо застосування законодавства для практичного застосування повноважень, наданих правоохоронним органам [60].

За результатами парламентських слухань надано низку рекомендацій ЗМІ та громадським організаціям журналістів, а саме:

- посилити роль журналістської спільноти у підвищенні рівня інформаційної та правової культури журналістів і працівників ЗМІ та формуванні середовища, дотриманні ними засад професійної етики;

- закликати журналістів ефективніше захищати свої професійні права та домагатися притягнення до відповідальності тих, хто на них посягає;

- розвивати діалог із правоохоронними органами, зокрема долучатися до вдосконалення методичних рекомендацій із застосування законодавства для практичного застосування наданих правоохоронним органам повноважень [60].

За результатами парламентських слухань редакціям ЗМІ рекомендовано:

- дбати про безпеку своїх працівників під час відрядження в райони бойових дій або для висвітлення масових акцій;

- надавати журналістам під час висвітлення масових заходів відповідні документи, символічні, сигнальні та інші засоби ідентифікації особи - представника преси;

- залучати журналістів, інших співробітників редакцій до участі в тренінгах з безпеки, в тому числі цифрової безпеки;

- забезпечувати цифрову безпеку працівників, залучених до збору, зберігання, обробки та розповсюдження інформації [60].

Останніми роками поняття "кібербезпека" використовується для характеристики рівня інформаційної безпеки як захисту життєво важливих інтересів особистості, громадян, суспільства загалом і держави під час використання кіберпростору, забезпечуючи тим самим сталий розвиток інформаційного простору, суспільства і цифрового комунікаційного середовища, держави України. Вона забезпечує своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізацію реальних і потенційних загроз безпеці [58].

Основні фактори, що сприяють кіберзагрозам країни, включають наступне:

- висока технологічна залежність України від іноземних виробників продукції інформаційно-комунікаційних технологій;
- недосконалість та застаріла нормативна база у сфері кібербезпеки, повільна імплементація положень європейського законодавства;
- відсутність структурних підрозділів в органах державної влади, необхідного кадрового забезпечення та належного контролю за кіберзахистом;
- відсутність незалежної системи аудиту інформаційної безпеки;
- відсутність системи підвищення цифрової грамотності громадян, низький рівень поінформованості населення про кіберзагрози та кіберзахист;
- відсутність ефективної системи інформаційно-аналітичного забезпечення кібербезпеки;
- недостатній захист від кібератак державних інформаційних ресурсів та об'єктів критичної інформаційної інфраструктури тощо [74].

До речі, термін «кібератака» визначено в Законі України «Про основи забезпечення кібербезпеки в Україні» як спрямовані (умисні) дії в кіберпросторі, що здійснюються з використанням засобів електронного зв'язку (зокрема інформаційно-комунікаційних технологій), програмне забезпечення, програмно-технічні засоби, інші технічні). технологічні засоби та обладнання) і спрямовані на досягнення таких цілей, як: порушення конфіденційності, цілісності, доступності оброблених (переданих, збережених) електронних інформаційних ресурсів у комунікаційних та/або технологічних системах, отримання несанкціонованого доступу до таких ресурсів; порушення безпеки, стабільного, надійного та штатного режиму їх функціонування [58].

Законодавець зазначає, що «кібератака» — це спрямована (умисна) дія, тобто акт вольового характеру, коли особа чітко усвідомлює протиправний характер своїх дій, ті негативні наслідки, які можуть настати, але продовжує здійснити їх.

Кримінальний кодекс України [33] визначає такі дії як дії, вчинені з прямим умислом.

Ознаки прямого умислу полягають у усвідомленні суспільно небезпечного характеру свого діяння та передбаченні його суспільно небезпечних наслідків. Ці знаки належать до однієї інтелектуальної сфери психічної діяльності, але вони різні за змістом. Усвідомлення суспільно небезпечного характеру свого діяння означає не тільки розуміння фактичної сторони вчиненого всіх обставин, що характеризують об'єктивні ознаки злочину (значення об'єкта і суб'єкта **правопорушення, характеру** самого діяння; місце, час і спосіб, обраний злочинцем), а й розуміння суспільної значущості діяння, його суспільної шкідливості. Особа **чітко усвідомлює, що саме від** її конкретного діяння неминуче настануть або можуть настати певні суспільно небезпечні наслідки. **відбуваються.** Вольовою ознакою прямого умислу є бажання настання очікуваних наслідків власного діяння [34]. Отже, особа чітко усвідомлює, що своїми діями (пропагандою сепаратизму, розпалюванням ворожнечі через соціальні мережі) вона створює, насамперед, загрозу національній безпеці країни, розпалюючи міжнародні конфлікти і тим самим провокуючи початок бойових дій.

Поняття «кібернетичний інцидент» визначено в Законі [58] як подія або низка несприятливих подій ненавмисного характеру (природного, технічного, технологічного, помилкового, у тому числі зумовленого людським фактором), що мають ознаки можливого (потенційна) кібератака, що створює загрозу безпеці електронних комунікаційних систем, систем управління процесами, що

створює можливість порушення нормальної роботи таких систем, ставить під загрозу безпеку (безпеку) електронних інформаційних ресурсів [58].Тобто в даному випадку загроза може виникнути незалежно від волі особи, і навіть якщо подія сталася внаслідок людського фактору, особа не могла підозрювати про настання такої події та її наслідки і, звичайно, не бажав їх появи.

Передбачено, що функціонування національної системи кібербезпеки має забезпечуватись:

– розробка та оперативна адаптація державної політики (virtuni.education.zp.ua) у сфері кібербезпеки, спрямована на досягнення сумісності з відповідними стандартами Європейського Союзу та НАТО;

– встановлення обов'язкових вимог інформаційної безпеки об'єктів критичної інформаційної інфраструктури;

– формування конкурентного середовища у сфері електронних комунікацій;

– функціонування системи аудиту інформаційної безпеки;

– розробка мережі команд для реагування на події комп'ютера;

– розвиток та вдосконалення системи технічного та криптографічного захисту інформації;

– створення та обслуговування Національної телекомунікаційної мережі;

– запровадження єдиної системи індикаторів кіберзагроз;

– публічно-приватна взаємодія щодо запобігання кіберзагрозам об'єктам критичної інфраструктури, реагування на кібератаки та кіберінциденти (ст. 8 Закону [58]).

Сьогодні СБУ має значний досвід боротьби з дезінформацією та пропагандою. Потужним майданчиком для їх розповсюдження залишаються соціальні мережі (Однокласники та ВКонтакте). Водночас кіберфахівці постійно працюють над виявленням та блокуванням платформ, які використовують іноземні спецслужби для дестабілізації ситуації в Україні та розповсюдження деструктивного контенту.

Так, у 2020 році було заблоковано понад 2600 віртуальних спільнот з мільйонною аудиторією та припинила роботу 21 ботоферма місткістю близько 60 тис. акаунтів. Через ці ресурси відбувалося більше маніпуляцій: штучне нагнітання міжетнічних та релігійних конфліктів, пропаганда сепаратизму, розпалювання ворожнечі. Служба безпеки України відкрила 50 справ за злочини проти основ національної безпеки в інформаційній галузі. За поширення антиукраїнської пропаганди притягнуто до кримінальної відповідальності 40 осіб, 32 засуджено, 158 іноземцям, причетним до пропаганди сепаратизму в Інтернеті, заборонено в'їзд на територію України [63].

У 2020 році спецслужба нейтралізувала понад 600 кібератак та кіберінцидентів. Більшою мірою вони були зосереджені на державних електронних ресурсах та об'єктах критичної інфраструктури. З метою зміцнення колективної кібербезпеки СБУ тісно співпрацює з колегами з країн ЄС та НАТО. Протягом 2020 року виявлено та припинено злочинну діяльність 20 хакерських угруповань, у тому числі ті, що здійснювалися з метою впливу на комерційну діяльність або переслідували мету корупційної складової. Також протягом року СБУ припинила діяльність понад 30 підпільних кол-центрів, які були задіяні в шахрайських схемах в Інтернеті. Їх загальний фінансовий обіг досягав близько 3 мільйонів доларів. США на місяць[63].

У 2020 році за матеріалами Служби безпеки України до відповідальності за поширення антиукраїнської пропаганди та протиправного контенту

притягнуто 34 адміністратори соціальних мереж, 16 осіб засуджено. 278 іноземцям, причетним до пропаганди сепаратизму в Інтернеті, заборонено в'їзд на територію України [62].

З метою контролю за діяльністю суб'єктів забезпечення кібербезпеки створено Національний координаційний центр з кібербезпеки, до завдань якого входить:

– аналіз: стану кібербезпеки (зокрема об'єктів критичної інфраструктури); результати перевірки національної системи кібербезпеки, кібербезпеки державних інформаційних ресурсів та критичної інформаційної інфраструктури; стан готовності до виконання завдань з протидії кіберзагрозам, (virtuni.education.zp.ua) здійснення превентивних заходів щодо протидії кіберзлочинності; стан фінансового та організаційного забезпечення державних програм у сфері кібербезпеки;

– участь у розробці галузевих індикаторів стану кібербезпеки;

– прогнозування та ідентифікація потенційних і реальних загроз у сфері кібербезпеки для України [57].

Основними викликами для України у сфері кібербезпеки були:

– активне використання кіберзасобів у міжнародній конкуренції;

– конкурентний характер розвитку інструментів кібербезпеки в умовах стрімких змін інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема хмарних та квантових обчислень, мереж 5G, штучного інтелекту тощо;

– мілітаризація кіберпростору та розвиток кіберзброї, що дозволяє здійснювати приховані кібератаки для підтримки бойових дій;

– вплив пандемії COVID-19 на економічну активність та соціальну поведінку, що сприяло переходу суспільних відносин на використання інформаційних технологій;

– впровадження нових технологій, цифрових сервісів та механізмів електронної взаємодії громадян з органами державної влади та місцевого самоврядування, що відбувається без достатньої оцінки ризиків [74].

Висновки

Зв'язки з громадськістю в державному управлінні розглядаються як одна з адміністративних функцій, спрямованих на систематичне підтримання комунікації, обміну інформацією та взаєморозуміння між державою і суспільством. Це очікувана і планована діяльність, спрямована на побудову добрих і дружніх відносин між органами державної влади та громадянами на благо всього суспільства. Це організація громадської думки для найкращого функціонування держави та зміцнення її авторитету, а також встановлення відносин між органами управління та громадянами на основі відкритості, повної інформації та прозорості. Автори підкреслюють, що сьогодні зв'язки з громадськістю в адміністративній системі перетворюються на важливу функцію управління в усіх сферах суспільного життя.

Вивчаються правові засади в процесі формування та реалізації державної політики в галузі суспільних відносин. Традиційно процедура ухвалення правових актів поділяється на чотири етапи:

1) 1992-1996 роки: ухвалення нормативних актів, що закладають основи комунікації та визначають зміст загальних понять інформації, друкованих ЗМІ, інформаційних агентств, телебачення і радіомовлення. Однак було ухвалено положення про захист інформації.

2) 1997-2010 роки: було ухвалено низку нормативних актів, спрямованих на висвітлення діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування у ЗМІ, зокрема в інтернеті.

3) 2011-2016 роки: ухвалено низку законів, спрямованих на подолання державної корупції шляхом плідної співпраці з громадськістю та залучення до громадського контролю за діяльністю державних органів виконавчої влади,

особливо на місцевому рівні, рівень, а також публікація даних у формі громадської інформації.

4) 2017 рік - теперішній час: необхідність запровадження низки нормативних актів, спрямованих на активне запровадження електронного документообігу, надання електронних послуг громадянам і забезпечення захисту інформації та кібербезпеки.

Загалом, ефективність адміністративної системи певною мірою залежить від використання PR-технологій у сфері зв'язків з громадськістю, оскільки йдеться про обмін інформацією, ідеями та цінностями певних політичних акторів. Діяльність, що призводить до формування програм і стратегій розвитку, які відповідають потребам суспільства і спрямовані на забезпечення якісного перетворення політичної системи, тобто формування правової та соціально орієнтованої держави і громадянського суспільства. Згідно з соціологічними опитуваннями, сьогодні недовіра населення до державних інститутів є високою, зокрема, понад 30% респондентів не довіряють Верховній Раді, Уряду України та прокуратурі. Рівень довіри до судової системи ще нижчий (лише 2,1% повністю довіряють їй).

Зростає необхідність удосконалення стратегії комунікаційної діяльності органів державної влади з громадськістю та плану завдань з реалізації цієї стратегії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агафонова Н. О. Сутність зв'язків з громадськістю в системі публічного управління. Публічне управління та регіональний розвиток. 2018. № 1. С. 10–31.
2. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційноправові аспекти : монографія / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків, 2000. 368 с.
3. Атаманчук Г. В. Государственное управление (организационнофункциональные вопросы) : учеб. пособ. Москва, 2000. 302 с.
4. Атаманчук Г. В. Обеспечение рациональности государственного управления. Москва : Юридическая литература, 1990. 352 с.
5. Атаманчук Г. В. Управление – социальная ценность и эффективность. Москва : РАГС, 1995. 145 с.
6. Березенко В. В. Використання PR-інструментарію у сфері політичної комунікації. Держава та регіони. Соціальні комунікації. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drsk_2014_1-2_35 (дата звернення: 27.03.2021).
7. Вейсман А. Д. Греческо-русский словарь. 5-е изд. СанктПетербург, 1991. 1370 с.
8. Вимоги щодо створення (модернізації) офіційних веб-сайтів (веб-порталів) органів виконавчої влади : Додаток до Порядку (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 12.06.2019 № 493). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.01.2021).
9. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: дороговкази в майбутнє : доп. Римському Клубові. Київ : Пульсари, 2009. 248 с.

10. Государственное и муниципальное управление : справочник / под ред. Н. И. Глазуновой, Ю. М. Забродина, А. Г. Поршнева. Москва : Магистр, 1997. 496 с.

11. Державне управління : навч. посіб. / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко ; за ред. А. Ф. Мельник. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Знання, 2004. 342 с.

12 Деякі питання оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 № 867. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

13. Деякі питання удосконалення роз'яснювальної роботи органами виконавчої влади : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.09.2010 № 1912-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1912-2010-%D1%80#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

14. Драчов Є. В. Сутність та функції комунікації в системі державного управління. Науковий вісник Академії муніципального управління. 2014. № 3. С. 159–167.

15. Електронний суд. Що це? URL: <https://wiki.court.gov.ua/pages/viewpage.action?pageId=6848551> (дата звернення: 12.01.2021).

16. Євтухова С. М. Паблік рилейшнз : навч.-метод. посіб. Херсон : Вид-во ХДУ, 2015. 151 с.

17. Інформаційна складова державної політики та управління : монографія / Соловйов С. Г. та ін. ; заг. ред. Грицяк Н. В. ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Каф. інформ. політики та електрон. урядування. Київ : К.І.С., 2015. 320 с.

18. Кальна-Дубінюк Т. П., Буряк Р. І. Паблік рілейшнз : навч. посіб. Ніжин, 2010. 204 с.
19. Кармазіна М. Політичні партії в Україні. 2014–2017 рр. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. 168 с.
20. Коврига О. С. Взаємодія органів державної влади з громадськістю в системі державного управління України. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2020. № 2. Т. 31 (70). С. 109–114.
21. Коврига О. С. Взаємодія органів державної влади з громадськістю в системі державного управління України. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2020. № 2. Т. 31 (70). С. 109–114. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/20.pdf (дата звернення: 12.01.2021).
22. Коновець О. Ф. Масова комунікація: теорії, моделі, технології : навч. посіб. Київ : Абрис, 2007. 266 с.
23. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. Із змінами, внесеними Законом України від 08.12.2004 № 2222-IV. Київ, 2006. 130 с.
24. Королько В. К. Моделі зв'язків політичного режиму з громадськістю. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2012. Вип. 6. С. 7–29.
25. Латигіна Н. Основні критерії, принципи та рівні здійснення демократії. Політичний менеджмент. 2009. № 3. С. 81–91. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/latyhina_osnovni.pdf (дата звернення: 09.01.2021).

26. Лашкіна М. Нові підходи до комунікації в публічному просторі державного управління. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/ebook/putp/2013-1/doc/1/02.pdf> (дата звернення: 09.01.2021).

27. Ледь не половина партій не подали звіти, чверті партій не знайти. Українська правда. 2016. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/10/28/7125111/> (дата звернення: 27.03.2021).

28. Мазур В. Г. Комунікації як механізм взаємодії державних органів влади та громадськості на регіональному рівні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2011. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=313> (дата звернення: 09.01.2021).

29. Мельник А. Ф., Оболенський О. Ю., Васіна А. Ю. Державне управління : підручник. Київ : Знання, 2009. 582 с.

30. Мех О. Служби із зв'язків з громадськістю в органах виконавчої і законодавчої влади та місцевого самоврядування на сучасному етапі розвитку України : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 «Журналістика». Київ, 2004. 20 с.

31. Митяй О. В. Проблеми комунікативного забезпечення ефективності взаємодії органів державного управління і суспільства в Україні. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2017. № 1. С. 160–165.

32. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки : Указ Президент України від 26.02.2016 № 68/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

33. Оболенський О. Ю. Державна служба : підручник. Київ : КНЕУ, 2006. 472 с.
34. Оголошення про створення та забезпечення функціонування трьох підсистем (модулів) ЄСІТС. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1173657> (дата звернення: 12.01.2021).
35. Олійченко І. М., Дітковська М. Ю., Юрченко Ю. Д. Зв'язки з громадськістю в системі державного управління як фактор публічності влади. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2015. № 1 (1). С. 198–204.
36. Оцінка ситуації в країні, довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян (березень 2021 р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinkasytuatsii-v-kraini-dovira-do-instytutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralnioriientatsii-gromadian-berezen-2021r> (дата звернення: 12.01.2021).
37. Перемога на виборах: технології, кампанії, принципи : практ. посіб. / М. Д. Городок та ін. ; за заг. ред. М. Д. Городка. Київ, 2016. 264 с.
38. Політологічний енциклопедичний словник / упор. В. П. Горбатенко ; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : Генеза, 2004. 736 с.
39. Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.01.2021).
40. Почепцов Г. Паблік рилейшнз для професіоналов. Киев : Ваклер, 2005. 624 с.

41. Почепцов Г. Г. Паблік рилейшнз : навч. посіб. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2004. 373 с.

42. ПР в органах державної влади та місцевого самоврядування : монографія / О. В. Бабкіна, В. В. Басалюков, В. М. Бебик та ін. ; за заг. ред. В. М. Бебика, С. В. Куніцина. Київ ; Сімферополь : МАУП, 2003. 235 с.

43. Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади : Указ Президента України від 01.08.2002 № 683/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/683/2002#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

44. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

45. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16.11.1992 № 2782-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

46. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

47. Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Указ Президента України від 31.07.2004 № 854/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854/2004#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

48. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

49. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 12.01.2021).

50. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 835. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

51. Про затвердження Порядку використання електронних довірчих послуг в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах та організаціях державної форми власності : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 № 749. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/749-2018-%D0%BF#n12> (дата звернення: 09.01.2021).

52. Про затвердження Порядку розгляду електронної петиції, адресованої Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2016 № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-2016-%D0%BF#n8> (дата звернення: 09.01.2021).

53. Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.04.2017 № 275. Урядовий кур'єр. 2017. № 85.

54. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#top> (дата звернення: 09.01.2021).

55. Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.08.2002

№ 1302. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1302-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

56. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

57. Про інформаційні агентства : Закон України від 28.02.1995 № 74/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

58. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

59. Про організаційне забезпечення функціонування веб-порталу «Судова влада України» : Наказ Державної судової адміністрації України від 17.02.2014 № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0030750-14#Text> (дата звернення: 12.01.2021).

60. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

61. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 09.01.2007 № 537-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

62. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації : Закон України від 23.09.1997 № 539/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

63. Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади : Постанова Кабінету України від 04.01.2002 № 3. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3-2002- %D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF#Text) (дата звернення: 09.01.2021).

64. Про проведення публічного громадського обговорення системних соціально-економічних реформ : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.12.2010 № 2311-р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/2311-2010- %D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2311-2010-%D1%80#Text) (дата звернення: 09.01.2021).

65. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Безпека діяльності журналістів в Україні: стан, проблеми і шляхи їх вирішення» : Постанова Верховної Ради України від 14.01.2020 № 456-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/456-IX#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

66. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29.12.2016 «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : Указ Президента України від 25.02.2017 № 47/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

67. Про роботу центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення відкритості у своїй діяльності, зв'язків з громадськістю та взаємодії із засобами масової інформації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.10.2004 № 759-р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/759-2004- %D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/759-2004-%D1%80#Text) (дата звернення: 09.01.2021).

68. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України від 26.02.2016 № 68/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

69. Про статус народного депутата України : Закон України від 17.11.1992 № 2790-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

70. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації : Указ Президента України від 24.03.2012 № 212/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/212/2012#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

71. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2453-17#n1227> (дата звернення: 12.01.2021).

72. Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про основні засади державної комунікативної політики» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.01.2010 № 85-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85-2010-%D1%80#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

73. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21.12.1993 № 3759-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12#top> (дата звернення: 09.01.2021).

74. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. 5-те вид., зі змінами. Київ : Атіка, 2001. 176 с.

75. Рекомендації щодо проведення органами виконавчої влади системної роз'яснювальної роботи з пріоритетних питань державної політики : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.09.2010 № 1912-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1912-2010-%D1%80#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

76. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи / кол. авт. ; наук. кер. В. В. Цветков. Київ : Оріяни, 1998. 364 с.

77. Романенко Є. О. Становлення та розвиток комунікативної політики держави : дис. ... д-ра держ. упр. : 25.00.01. Київ, 2015. 453 с.

78. Руженко Л. М. Громадська думка як чинник розвитку держави. С. 250–252. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7951/%D0%A0%D1%83%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 12.01.2021).

79. Саймон Г. А. Адміністративна поведінка: дослідження процесів прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції : пер. з англ. Київ : АртЕк, 2001. 392 с.

80. Слободянюк А. В., Андрущенко Н. О. Психологія управління та конфліктологія : навч. посіб. для практич. та семінарських занять. Вінниця : ВНТУ, 2010. 120 с.

81. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации : учеб. пособ. Санкт-Петербург. 2002. 232 с.

82. Сопіна О.А. Внутрішні PR в органах державного управління як соціальна технологія. Соціальні технології подолання соціальної травми в процесі миротворення : матеріали VI Міжнар. наук.-практич. конф. студ., аспірантів і молодих вчених (м. Запоріжжя, 16 травня 2021 р.). Запоріжжя : ЗНУ, 2021. С. 63–66.

83. Сопіна О. А. Особливості функціонування внутрішніх зв'язків із громадськістю в державному управлінні. Державне управління в Україні: виклики та перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практич. конф. (м. Запоріжжя,

12–13 травня 2017 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017. С. 26–29.

84. Сопіна О. А. Роль внутрішніх PR у функціонуванні політичної партії. Молода наука-2021 : зб. наук. пр. студ., аспірантів, докторантів і молодих вчених : у 5 т. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. Т. 2. С. 376–378.

85. Соснін О. В., Михненко А. М., Литвинова Л. В. Комунікативна парадигма суспільного розвитку : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2011. 220 с.

86. Стефанчук У. Зміст поняття «громадська думка»: основні підходи до визначення та розуміння. URL: http://vlp.com.ua/files/24_47.pdf (дата звернення: 12.01.2021).

87. Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у мм. Києві та Севастополі державній адміністрації : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.01.2021).

88. Тихомирова Є. Б. Зв'язки з громадськістю. Київ : НМЦВО, 2014. 96 с.

89. Унгурян П. Я. Комунікаційні процеси в державному управлінні сталим розвитком. Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 5. С. 110–113.

90. Цветков В. В. Державне управління: основні фактори ефективності (політико-правовий аспект). Харків : Право, 1996. 164 с.

91. Чукут С. А. Сутність і роль громадської думки в процесах державотворення. URL: <https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Sutnist-i-rol-gromadskoyi-dumki-v-protsesah-derzhavotvorennya.pdf> (дата звернення: 12.01.2021).

92. Шарков Ф. И. Паблик рилейшенз. Москва, 2005. 316 с.
93. Штельмашенко А. Д. Формування суспільної думки в державі. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2018. № 2. Т. 29 (68). URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/2_2018/25.pdf (дата звернення: 12.01.2021).
94. Ярмиш О. Н., Серьогін В. О. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : підручник. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутрішніх справ, 2002. 531 с.
95. Pochepstov H. H. Pablik ryleishenz [Public Relations]. Kyiv : Tovarystvo «Znannia», 2004 (in Ukrainian).
96. The Return of Public Relations to the Public Administration Curriculum? JPAE : Journal of Public Affairs Education. 2009. № 15(4). P. 515–533. URL: <http://www.naspaa.org/jpaemessenger/Article/v15n4-lee.pdf> (request date: 12.01.2021).
97. Webster's International CD-ROM Encyclopedia'99. Washington : Multimedia 2000 and Webster's publishing, 1999. URL: <http://elektr.opt.dysk> (дата звернення: 09.01.2021).